

ХОРЯ

8-ма річниця Жовтня в Катеринославі.

Демонстрація на площі коло пам'ятника В. І. Леніна.

листопад.

Ч. 11.

1925.

Досі згодилися співробітничити в журналі „З О Р Я“.

КАТЕРИНОСЛАВ:

Академік Д. І. Яворницький, проф. П. О. Єфремов, Д. Ф. Чернявський, Т. Романченко, Г. Новополін, М. Лебідь, І. Ткачук, П. Шостак, В. Чапля, М. Дубовик, В. Сокіл, О. Саєнко, Ф. Дубіщев, В. Орел, Ю. Колісниченко. П. Козар В. Білий М. Міць.

КИЇВ: М. Ясинський, О. Боргардт, Драй—Хмара, М. Рильський, Д. Загул, В. Атаманюк.

ХАРКІВ: Проф. Туркельтауб, О. Вишня, М. Биковець, С. Пилипенко, М. Горбань, П. Усенко, В. Сосюра, І. Сенченко,

ПОЛТАВА: П. Ванченко, М. Бокій, проф. Щепот'єв, Ю. Жилко.

ЧЕРНІГІВ: Д. Самусь, М. Вороний.

ПАВЛОГРАД.—А. Крашаниця, І. Топчій, П. Вільховий.

ОДЕСА:--Б. Танета, І. Микитенко.

ХЕРСОН: М. Чернявський.

НЮ-ЙОРК.—М. Тарнавський.

ВІННІПЕГ (КАНАДА): М. Ірчан, М. Шатульський.

ЛЬВІВ (ГАЛИЧИНА): В. Бобинський.

ЗОРЯ

Літературно-науковий та політично-громадський ілюстрований місячник

Ч II.

КАТЕРИНОСЛАВ, ЛИСТОПАД 1925 Р.

Ч II.

ЗМІСТ: Грицько Коляда—Пісня червоних повстанців. О. Бургардт—Сковорода. М. Дубовик—В дорогу. С. Червоний—Де високі тополі. М. Мінько—Бантива. В. О.—Нам'яти М. В. Фрунзе. П. Козар—Д. І. Яворницький. М. Авдієнко—До всенародних переписів 1926 року. Катеринослав в ілюстраціях. О. Коблянський—Українське культурне життя на Кубані. М. Ясинський З'ясування українознавчих книжкових фондів. Б. Сім—Палац держпромисловості в Харкові.—Проф. Біллєв—Проект використання сонячного тепла для зрошення й електрофікації. В. Плесків—Планерізм і його здобутки. Хто жив на Чернігівщині 1000 років тому. Електрика замісць угноєння. Новини науки й техніки. Шефство через океани. Хроніка. А. Шпичка—Я не агітую, одечітіться ви од мене. Книгопис. Книжки та журнали, надіслані до редакції. Всячина. Наше листування.

ГРИЦЬКО КОЛЯДА.

Пісня червоних повстанців.

Кінь граніт хапа копитом.
Залізний дріт рванув буревій.
Гей! Стій! Галош!
Що нам бетон міст!
...Десь за сонцем—степ:
В саду лівчина—Газеля...
Та гей хлопці, гей!
Що нам плакать:—лі—ля—лей!

...Десь мати тужить стара,
Плачуши чека сина...
Гей—братва!
Джин—джан—джин!..
...Не одне місто забрали ми
Повстанці молоді.
Вулиці, квартали, райони—
Як прапори, руді!
Гей джун залізні джунглі
Міст потойбічних країн!..
Всюду ми огнєв —юні!
Цока підковами кінь

Москва, 1925 р.

О. БУРГАРДТ.

Сковорода.

(Сонет).

Іти, іти без цілі і мети,
Вбирати в себе вітер і простори,
І ліс, і лан, і небо неозре,
Душі лише співати: Цвіти, цвіти!

Щоб власний світ у ній почав рости,
Що в ньому будуть теж сонця і зорі
І води тихі, чисті і прозорі,
— Прекрасний шлях ясної самоти.

Іти у сніг і вітер, в дощ і хугу,
І мудrosti вином розбавить тугу,
Бо, може, це нам вічний заповіт,
Оці мандрівки дальні та безкраї,
І може іншого шляху немає,
Щоб з хаосу душі творити світ.

М. ДУБОВИК.

В дорогу.

Прощався син із рідною,
Ідучи в далеку путь.
Журилась дуже бідная,
Хилила все на грудь.

Та ласково все гладила
По білій по щоці,
Та все йому щось радила,
Як жити в світі цім.

Казала пильно: Сину мій,
Гляди себе не змай,
Весною, днями синими,
Додому повертай.

Що-днини і що-ніченки
Гляди себе, пантруй,
Бо як зведеш ти віченки,
Тоді і я умру.

Казала, намовляла все
Якісь старі слова;
Щоб думка простелялася,
Як шовкова трава,

Щоб з старістю у злагоді
Та у в покорі жив,
Щоб путь свою ізлагодив
І Йусуса не гнівив...

А син стояв та хмурився,
А син стояв мовчав.
Запізню осінь жур узяв
І дощ мрячав, мрячав...

Далі труснув чупринбю,
Стенувся—став—затих.
— Ні, матінко, полину я
На крилах золотих.

Полину... В даль невідому
Отак як стій піду.
Мо' здибаюся з бідами,
А мо' та ан знайду.

За ради ж, мамо, добрії
Спасибі, не візьму—
Щоб легше йти за обрії,
Я з себе все зніму...

Та вже не прийде син її,
Не схилиться на грудь—
Він там, де ранню синьюю
Гудки у даль зовут...

Запізня осінь журигъся
І дощ мрячить, мрячить.
Юнак стойть та хмуриться
Ta біль—слова сочить

Хоч шлях-дорога дальняя,
Ta tim я не журюсь—
Не будь лиш ти печальная,
A я не похилюсь.

Шляхи й без бога зміряю
У світ мій золотий.
Я, матінко, не вірую,
Хоти чи не хоти.

У жилах з кров'ю юною
Ніде не пропаду...
Я, матінко, з комуню
Як вже пішо, то йду.

Коли ж не повернуся я,
Не плач, не побивайсь,
Що кучму мою русую
Не будеш розвиватъ.

Що вже не будеш гладити
Так ласково щоки.
Ми, той... не любим бабитись,
Ми, той .. більшовики.

Замовк, але ще хмуриться,
A рідна мовчить.
Запізня осінь журиться
I дощ мрячить, мрячить...

Тай вишов в путь далекую,
У світ свій золотий,
A рідна лелекою
Хилилася на тин.

Пішов, де ранню синьюю
Зовуть у даль гудки,
A мати в ніч осіннюю
Розплутувать нитки.

Застане світ за прядкою
I пряжа упаде,
Вона ж за сином гадкою
Полине: Де він, де?...

С. ЧЕРВОНИЙ.

Де високі тополі.

(Нарис).

Стую на узгір'ї, посеред недорубаних кущів колишнього панського ліска.

Ліворуч рябіють руїни—на місці бувшого роскішного будинку. Де був зімовий сад, стоять лише стіни цегляні, а чорні залізні грати-рейки, наче давно—давньої вязниці—свідки, холодним мовчанням розпластались над тими руїнами.

Праворуч так солідно розсівся паровий млин та де-кільки уцілілих будинків, в яких проживали колись батраки та панські посіпаки.

Тепер млин орендує райспоживспілка, а в будинках мешкають співробітники млина та колишні батраки—безхатченки.

Як і всім відомо, тут жив та поживав колись пан Шишко, а тепер все це—майно Республіки.

З протилежного боку від мене, де паслася череда Якимівців ішов дідусь, та-кий собі кремезненький, у кепці, білих штанах і босий. Мороз сірік по траві. Да-лекі обрії затуманились, а листя вже пожовтилося трохи осінніми фарбами.

— Гей дідуся, за вами чоботи плачуть!..

Дідусь рухливий такий, виймає з рота лульку та:

— А хай собі плачуть...

Я привик уже за свій вік то мене байдуже... А ви що це... Любуєтесь?

Шчода . нема чим любуватися тепер...

— А колись хіба було чим?

— Кхе, колись—тут повірете .. Так було хороше так...

— Кому дідуся .. Хорошо?..

— Та вже не мені... Тому чортові, що жив оці тут...

Дідусь присів коло мене на корточки, закурив знову „самасаду“ в люльці і позираючи кудись на західні обрії з туманами... Замислився...

— Я був тоді старшим чабаном... А отож ви бачите решотки одні стирчатy?.. Там-то був зімою садок такий застеклений—і—і—і.. Яких тільки дерев там не було.. Казали, що з усього світу він навозив дерев разних... разних... А от туди подальше, де забур'янився дикими кущами садок—були звірі... птахи... Там-же біля тих о-стін стояли хороми, а в тих хоромах та була здоровенна, ну як-би вам сказати... та оттакенна, як добренний хлів-музика... А труб на ній?. А найдивніше те, що спереду того „опарату“ стояв залізний чолов'яга і так ото по дяківському вимахував паличкою... і і-і... Повірите, як загра, то на всю Якимівку так луна розлягається!.. Я бувало отару „свою“ далеченько пасу в степу, а так піснад вечір, правда—підпасую до якоюмії— а вівця, вона тварина чутка.. Як почують що гра, тоді постають тай слухають... а сонечко собі сіда... Захід наче палахкотить... В степу тихо...

— Скажіть дідуся, яка сім'я була в цього пана?..

— Гет синашу, чорт—зна що... Сім'я не сім'я, а шлюх цілыми отарами водив за собою; і з Парижу ізвідкіль тільки не було... Та що ім?.. З жиру казилися прокляті... Шутка-лі—вісімнадцять тисяч десятин^н землі-га?

А тепер: — За морем ім вечеря—гнила колода в зуби!...

...Ага... про музику я й не доказав... Коли охота то роскажу.

Я попрохав дідуся.

— Воно знаєт й росказня тут коротка. Отож лише як почали кричати про оцию.. старий я, забуваю слово... Ну, та в обчем ви понімаєте...

Вибрали мене в совєт наші селяне.

Кажуть; .ви діду Ілько, як досвідчений чоловік, та ще к тому й колишній—чабан, а тепер, мовляв такі, в моді, той побудьте за главаря”..

Той щож ви думаєте—був я головою, а вже коли прийшли німці, а з ними й Шишка приіхав, то оттоді мої голові було жарко!. Я мислив так: щож тут, мовляв, таке, попанував Шишка, ну й годі, а тепер наше право—цеб-то голоти... Ну й не лізь.. Аж воно голубе не те, ні!.. Правда, кугути тут наші—раді були з'їсти мене—то перші ж і видали...

— Ти, каже Шишка, хто такий?..

— Звісно—хто—кажу Ілько Хомович Мез'єря—голова совету народного... .

— Ах тиж—каже — чабанська голова на тобі дурна!.. За мій, каже, хліб ти доголовувався, що я якономії моєї не стало?.. Де моя якономія, свинопаська морда-ти?!
А я повірите... Запекло мене отут під ложечко... .

— Пішла—кажу—твоя якономія Шишко, прахом та димом, бо то наша кривавиця!.. А тепер наше право є й буде!.

Не з'оглянувся, знаєте, коли й вискочило все це з рота... розпікся...

— Ну, то ви вже догадуєтесь, що зі мною зробили... Взяли старого дурня на вірьовочку, пов'язали руки аж до спини і ото бачите, де стоять стрункі високі тополі—там красувалися такі височезні та вицяцьковані ворота... Привели мене туди, а зі мною ще трох, цеб-то главарів значить, тай почали лагодити вірьовочки...

Дідусь зупинився, кашлянув, бо наче кістка застряла йому в горлянці, потім позираючи захмареними очима вдалекі тумани казав:

— Тоді був такий тихий та пахучий вечір .. Повірите, як погляну навколо... — Світ— же матінко, такий високий та широкий та хороший!.. І дивно— я вам скажу те, що до того я ніколи не помічав, що так гарно на світі — білому!.. Знаєте, як не тяжко жити, а все таки хочеться... Ех, не хочу помірати!..

А тут як на зло заграла музика.., До воріт причіплюють мотузочки, а вона гра... Хороми так і виблискують вогнями— там значить гульня аж небові жарко... А собаки виуть по селу ..

І так чорт — зна й до чого пригадились молоді літа... Суха толока степу... Чому запахла наче житнім хлібом моя колишня торбина... Мое дитинство і весеньке життя... .

— Ну за що?.. Защо ж мене вішати? На кого ж я проробив увесь вік?!

Повірите, голубчику, ніколи я не плакав, а коли згадав своїх діток та стару— заплакав...

— Тай що тут довго—повісили тих трох, а мене останнього...

— Підставили табуреточку, щей підсадили, бо я точився—тай...

— І тільки я язичок висолопив, а вони стерви тай переріж вірьовочку... А тільки я очуняв трохи, то німець пихорнув мене добре в спину та так смашно виляявся по нашому... Я вже потім довідався, що-то Шишкя приказав:

«Возьмите його—говорить, старого дурня, придушіть трохи—тай одпустіть—хай не буде одійтом»...

Дід криво якось посміхнувся і встаючи на ноги промовив:

— Отакі—то голубе мій діла... Чималенько довелося перетерпіти...

Ми зіходили з узгір'я.

— А коли хочете каже дідусь—я покажу вам панський склеп—де їхнє кодло поховано—та роскажу кумедну сторію про його.

Мені сподобався дідусь і я зацікавлений «сторією» погоджуясь.

— Оце з півтора мабуть, або з два роки тому наш-таки Якімівський чудачина закортів подивитися туди в середину. То я вже вам правда і не скажу, чи йому лише кортіло подивитися, а чи просто-вибачте щось друге... Хлопець, коли вам його показати, таке лedaщо, що прямо анікуди... До сельбудинку не ходе, до дівчат не навертай, а то враз морди б'є, робити не хоче, вчитись теж... Одно слово—парубок анікудишний: ходе безбаш як малохольний, або мішком прибитий... Вено правда, я вам скажу те, що це сталося з ним після того, як його хотіли розстріляти деникинці в лісі.

— А хто—ж видав?..

— Батько, понімаєте, рідний його батько!. В повстанцях він тоді був...

То його батько заманив додому тай каже охвіцерам: «візьміть цього босовила та одведіть туди, де чорти роги правлять»...

А тим п'янюгам хіба довго... Взяли тай повели до лісу... Та вже мати... Звичайно як мати... Мабуть довідалась, що повели, і за ними.. Я тоді знаєте теж трохи поховувався...

Сидю в бур'янах у степу. Аж дивлюсь біжить: так ледве вже ногами плута та хекаючи на ввесь рот промовля — «Ой матінко.. Ой матінко-ненько!..

А вона, знаєте, жила в роскошах.. Добірненька була... Здорова... Добігла, аж лаштуються вже... Вона в ноги охвіцерові тільки бух... Як упала, голубе, то там і дуба дала... Більше вже й не встала... Прямо аж дивно мені: така була здорова молодиця і отако... Серце — кажуть—чи що ніби луснуло... Тоді його таки пустили... Вимолила...

А тепер ото й ходе безбаш... А всеж я йому бувало й кажу: тобі Митре чорт зна чого й хочеться!.. Нуй щож... Як по стіні горохом... Тільки сопе...

Оточ... Знайшов він собі ще парубійку, такого дурачка як і сам... Цеб-то для охвітності, тай пішли. Пішли вони не днем, не в місячну ніч, а вибрали таку ніч, коли дув вітрогон так, що аж дерева тріскотіли в саду, а з чорних хмар порощав дощ... Темінь—хоч око виколи... Ніде ані—лялечки...

Позабирали лопати, десь доп'яли обрізанів тай прийшли... Дощ... Вітер... Бліскавка...

Розкопали хлопці дірку туди в льох, аж дивляться там чепурно та просторо!.. Воно бачите панам не лише тут було приволля, а й там... По під стінами стоять гроби... Нуй давай іх конопатить... Били — розбивали... Дивилися в середину... Скрізь одна порохня... Аж ось натрапили вони на гроб того Шишкі, що десь там у Петербурзі здох, а сюди його перевезли... Каганець там світиться біля... Тільки ото відгепали кришку та підняли, аж гульк: лежить Шишкі цілісінський у своєму, пошти шо новому чекмені і так страшно дивиться на їх чорними пашами. То Митро—я вам скажу такий лобуряка, що хоч і здрехвив трохи, але не подав і виду, а той другий компанійон його, то вибачайте там же в штанці й напустив, та як закричить не своїм голосом, як затіпається!.. І раптом опинився аж на верху...

А Митька стояв, стояв над Шишкою, а тоді як плюне йому межи—очі:

— Чого ти—каже—баранячі вилупив?.. Та за петельки його...

— Ти мать — твою—каже,— не знаєш, що в нас була революція — га?!. Не знаєш?!. Ну так ось я тобі покажу!..

Раз — раз... Сюди — туди!.. Роздів зовсім голого, а потім витяг із гробу та поставивши до стінки й каже:

А не забув, вонючка, що нашому братові робив ти і все ваше кодло — га?!. Не забув?!. А ти знаєш, що ми вашому братові робили в революцію?!. Ти знаєш—гад?!!

— Руки вверх!!

А той дурачина, що вискочив із льоху та прищулівшись тремтючи до стінки на краю льоху так і застиг, усе промовляючи:

— Митю... у-у-у-у-гу-гу-гу... Митюша... Ходім... Митю... Митюшу... Митюшу... Зуби цокотіли...

Але Митюша розколихався не на шутку... Очі зробилися блискуч!, як у кота ніччу... Рухи рішучі й дикі, як і той вітер, що трощив дерева в саду і вони стогнали... Він наче враз переродився і зробився той Митя, що був у 19-му році — в повстанці. Позираючи з приизирством на свого товариша зле забурчав:

— Мовчи, матня ти чортова!.. Розкис як... Як би знов, той не брав би...

А тоді знову обернувшись до Шишкі—націлився на його з обрізана та:

— Ти думав гаде, що втічеш від революції?.. Го-го—ми тебе й тут найдьом!..

Та тоді: бах бах-бах!.. Луна вискочила з дірки льоху і під моргання бліскавиці покотилася по саду...

Одно слово ростріляв як полагається...

Дідусь не витримав і чміхнув у кулак, попереджуючи якусь думку.

— Шож далі?..

Звісно що.. Того дурачину, що був з Митькою довго одволожували від переляку... Молоде... Дурне...

А Митя з того Шишкіного чекмена понашивав кепок добренних таких...

І оце хоч вірьте, хоч ні, а й у мене кепа з того сукна...

Дідусь зняв швиденько свою кепу з голови і подав мені. Лисина дідова близька проти сенця.

Такий вам кумедіант стервин хлопець — приніс ото й мені тай каже:

Оце приніс дідусеві подарунок, бо ви теж постраждали за революцію!..

Отакий чудачина...

То мені знаєте не яковось було одмовитись... Я взяв кепу, подякував йому, а тоді й кажу свой старій: —

— Візьми та вкинь цю нечисть у піч, хай згорить, щоб і не воняла в хаті...
Бо я вже довідався, що воно за кепа... А стара витрищила на мене очі. —

— Чи ти—каже—не дурний Ільку?.. I де таки видано, щоб картузок та в піч...
Хоч воно й не по нашій моді, та чорти його батька бери, аби на голову налізло...
Не доки ж тобі в шапці пектися...

Я звичайно старій не кажу в чому тут справа, а лише додаю: —

— Ну, то хоч візьми її та положи в горщик, і з гречанним попелом добре визоли в печі... Щоб значиться уся нечисть з димом повилітала з неї.. Оттоді я надічу... А коли ні, то хоч і сама нося її замість очіпка!..

Стара тільки здивгнула плечима та таки добре визолила... I оце, спасибі —
мабуть буде років з два як нося...

Я роздивлявся на ту кепу: але вона була вже «неопредельонного» коліру.

— Та воно, вірете, ніхто б не знат про цю сторію, як би не Митін компаніон:
мало що розбовкав усім — отак мовляв і так. Було сміха!.. А тепер лише хто зустріча Митю, то зразу:

— А ну Митю роскажи, як ти Шишку рострахкав?..

То Митя—суворо:

— Не галди балда, а то... Сердиться здорово..

— А деж дідуся той Шишка, що виїхав?..

Дідусь трохи подумав і замінявся.

— Кажіть сміло.. Не стісняйтесь, я парень «свой»...

Він нахилився до мене близенько і наче сповіщаючи велику таємницю прошепотів:—

— Далеко там—там він махнув рукою на Захід—у чехів, чи що.. В якогось
графства за управителя... Тут у нас є його мазунчик один .. Знаєте, колись тарілочки
облизував, а тепер письма йому пише.., То Шишка й писав йому:

... Ви мінє пишете, що з моєї якономії тольки дим та порох полетів .. Нічево...
Передайте—каже моєму старшому Чабанові Ількові, що хоч тепер і його право, як
он када-то говорив... Но всьо нічортато... Ето времено... Ми отстроїм краї, бо все
равно право буде наше, а не чабанове...

А я, повірете, хоч і малограмотний чоловік, але враз догадався, куди це
він повертає, та тоді взяв перо і помалу-помалу.. Аж упрів—оттакенними кривими
буквами і написав у тому ж таки листові, що писав «той»...

... I єшо поклон від мене од белої ґруді і до сирої землі... I єшо кажу—говору
тобі Шишко: сиди отам і не рипайсь, доки твоя шишка на в'язіх ціла... А підпі-
сався—старший Чабан Ілько...

Дідусь задоволено помахав головою та:

— Хоч криво написав, так за те правильно!..

— Правда?..

Я засміявся.

— Правда дідуся, правда хоч криво, так правильно!..

Перед нами лежала куча побитої цегли і заржавілій хрест похилився на бік..

Дід тикнув пальцем у цегляну кучу і всміхнувся:

— Оце бачете?.. Чудаки!..

Він замовк. Видно він вичерпав свою тему і відходючи від мене промовив:

— От такі—то діла.. Є що згадувати... Прощавайте... Треба йти...

Я дивився дідусеї в слід на його чорні, скожі на чавунний шматок — п'яти.
і думав:

Правда твоя дідуся хай краще не рипаються!..

Тоді я йшов до млина, бо там чекала мене комисія.

МИКОЛА МІНЬКО.

БАНТИНА.

I.

Орехта колючою бородою ліг Ганні на груди, а залізною рукою притягнув до себе за стан. Ганна слух'яно притулилася та коли від вітру стукнула кватирка встали хотіла.

За руку Орехта:

— Хай. Чорт з ним..

Кватирка знову стукнула, а Ганна лежала.

У вечорі Орехта—инший. Твердий, мовчить більше. Це тому, що робив як кінь в степу, (жнива).

А в ночі з Ганною. Кличе щось. Ганна-ж у день по хазяйству. Корова. Обід. Мало хіба бабі роботи?

А Орехта все неспокійний.

Через те й завелося так:

Лежала покірно і мовчки, а Орехта колов дротяною бородою груди і стискував, що хрускотіло в попереці.

Вітер дмухнув—знову хотіла встали, але встала тілько тоді, коли чоловік сам потяг з ліжка за плече, пустив.

Встала, зачинила і знову лягla. Шорсткою рукою Орехта по нозі погладив, літку стис. Губами в губи. А Ганна боялася сьогодня Орехти. Після того, як він сказав, приглядалася нишком до його рухів, ловила слова і міркувала. Сама-ж збентежена як нія глупа пострілом. Хрусне тріска страшніше. Тиша—страшно. Голосу хочеться.

Клала кирпичі в кучі. Дитині, що носила, казну складала. Куча тут, а кирпичі по двору. Ходити—мріяти. А сама. Все в голові:

— Ладки, ладусі.

А воно, як живе, рученятами. Кирпичі кладуться рівніще.

— Сорока білобока на прилічку сиділа...

Сонце не пече дуже. Немає сонця. В попереці не ломить.

— Цьому дала, цьому дала..., А цьому не дала.

А то ще коза.

— Ухватила клиновий листочок, тілько пила, тілько й іла.

Саме вгадувала чи хлопець, чи дівчина. Коли Орехта з-за клуні несподівано. Глянув на ноги червоні, пужалном на живота показав. Торкнув так наче на стінці показував що.

— Щоб не було цього.. - Сказав.

А Ганна не знала чи засміятається, чи ні. Може жартує Орехта. Пужалном-же до живота.

— Чуєш?—спитав і пішов.

Кольнуло в середині, хтось смиконув і погналися сполохані думки. Живіт помітив Орехта ще місяц тому, та мовчав все. Вгадувала чи радіє чи ні, мучилася, а тепер зразу випалив. Вдачу-ж чоловікову знала. За волосся смиконе—тільки скривиться, в руках тіпається, дужою рукою звалить на ліжко, вдаре важко як об сніп. В день це. А в ночі, обгорне тілом волосатим, обніме, бороду на груди покладе, візьме, наче вишню зірве. Ганна лежала так, щоб не випинався живіт. Орехті щоб не нагадувати. Щокою терлася об бороду, але Орехта взяв тай поклав руку прямо на живіт. Затремтіла. Вкрала подих. Холодними губами поцілувала Орехтину руку.

— Спи Орехто.. Спи.. Вставати рано,—прошепотіла тихо, а сама не знала що сказати ще.

— Спи.. Ну..

Орехта надушив на живіт так, що боліло.

— Коли робitemеш?..—Спитав.

— Що коли?

— Щоб не було.

— На вішо?.. — Притулилася близько, шию Орехтину рукою обвила, голову до грудей притулила.

— Пізно вже.. Вже не можна.. Кинь..

— Шпилькою, або як небудь. Сашка нагуляла он, з бантини стрибнула і все. Оце понімаю.

— Ганна тремтіла.

— Замовчи.. То-ж Сашка.. Лучче...

Одсунулась од Орехти, але знову притулилась... Хай все.. Хай цілує Орехта, тільки хай не говоре про це.. Хай!

Тягнула і сслала шию.

Незграбно ковтаючи сміх навалився на Ганну і затулив щокою рота.

Потім Ганна лежала холодна, спітніла і перелякані. А Орехта сидів на краю ліжка і матюкався, що відсиріли сірники. Коли закурив, щось зрозумів, захілів зле, над Ганною нахилився.

— Що-ж ти сволоч... Обдурювати? Щоб завтра мені пузя не було. Слиш? Пузя говорю, щоб не було завтра. От.

Ганна заплакала сама собі у темноті, а Орехта одвернувся, ліг зручніше боком, до жінки спиною, бухикнув роблено голосно і з головою вкутався у ліжника. Ніч волохату і погрозливу Ганна не спала.

Над вечір, видоївши корову, мила водою холодною ноги Ганна. Вода холодна, кринична, аж тъюхає коли хлюпнеш. Через те ще більше ноги холодні, червоні. Тіло було наче побито і трохи боліла голова. Лице жовте (ніч волохата). Коли підійшла Сашка, Ганна засоромилася, бо злякалася. Думала що Орехта, а тому живота підібгала, меншим щоб був. У вічі Орехті не кидався-б. А Сашка репогодилася голосно як дурна і очима облапувала Ганнин стан.

Яка Ганна! І спутався-ж Орехта! Смішно було і весело.

Орехта застав у Падзе'унів у клуні. У Падзе'унів машина. У Падзе'унів Сашка біля віялки. На обід ішли.

Застав одну у клуні і повалив на половину. Сашка ледви вирвалася, бо день, застукати могли, а Орехта лишився з носом. Цього Сашка в голос не сказала. Вона так просто зайдла. Скутила за Ганною тай подумала.

— Дай зайду.

Подумала і забігла оце... Отак... У Ганни мабуть новини. Балакали недовго, але Сашка таки звела на Ганниного живота. Так розіперло її і так сміється він живт Ганнин, що не змовчиш.

І в Оришки таке. До акушорки сьогодня ходила, у город. Ще піде.

Коли і Ганна піде до тієї самої акушорки, то Сашка передасть Орищі щоб зайдла. Разом веселіше.

Ганна слухала і запалилася. Зразу почула, що Орехта Сашку підіслав. Але крикнути так, щоб вигнати Сашку не хватило сили. Під стукіт серця сказала.

— Іди Сашко.. Не треба. Не хочу я. Зла ти...

А сама слізози здергала. Солоні.

Сашка засміялася, але—нічого не сказала. Пішла—у вічі одна другій не глянули..

Ганна-ж вбігла у хату і склавши голову у подушку плакала довго, так, що трусилися плечі. Потім лежала, мнягка з заплаканими очима, біла.

Вечір блакитний. Цвіркун мантичкою дер об терпуг пісню, нудну таку як вчора. Сама. Виходило все якось по собачому. Орехта приходив з чубом спітнілим, руцим, бородою дротяною, куцою, сонцем засмаженою. Місив Ганну і нічого не казав.

Думала що Орехта хлопця хоче мати так як вона, до болю хоче, як иноді хочеться води в спеку, або живого завтрашнього дня. Тоді молилася. І як робила, і як спала. Коли тремтіла од Орехтових поцілунків, скандзюбившись просила зціпивши зуби так, що боліли очі. Кров'ю і серцем, розумом, всім:

— Хай буде!.. Хай буде цей раз дитина. Хай візьметься... Хай! Але потім, коли живіт почало випинати—Орехта зсупив брови. Брови зсупив Орехта і не дивився вдень на Ганну. Тільков вночі тягнув до себе. Але-ж вночі не видко постаті..

Тоді почала затягувати живота рушником. Трохи тільки. Щоб не так видко. А вчора Орехта ткнув пужалном у живота і сказав:

— Щоб не було цього,

Сказав як відрубав. Коли так говорив Орехта — мусила коритися Ганна. Так само Орехта відрубував:

— Давай їсти! — Клала на стіл хліб.

Так само Орехта відрубував;

— Лежи.. — Тихо! і мовчки лежала Ганна.

А в день чужа Ганна. Орехта в день чужий. Мовчки все. Сіра вдень Ганна. Що з Ганни в день, коли ноги в кізяках і червоні. Заробиться чорт — волосся розп'ятане, піт на морді. Не вмиється.

Орехта йшов з комнезаму. Зупинився біля Сашкиної хати і патиком постукав об тин. Собака загавкав і кинувся до Орехти через тин. Викликає Сашка ходою. Коли йшла, ноги порівнювали Сашчині та жінчині. Очима у вічі пильно.

— Була? — Спитав.

— Була. — Відповіла, очі великими зробила. Кепкувала наче з Орехти.

— Вицарапав ти собі жінку.

— Погана?

— Не погана, а якась дурна. І поговорити не дала. Ха! Ха! Ну й жінка. Хоче Орехтого заводу оставити! — Кінцем хустки бавилася манливо.

Орехта вус вкусив.

— Значить не вийшло? — Спитав.

Сашка солодко губу скривила і махнула рукою.

Орехті в груди вкусило. Думки чирконулись одна об другу. Мовчав і дивився на Сашку, а вона очима сірими бісиків пускала.

— Зайдеш увечері? — спитав, — коли світло погасне сковашся за клунею, може помогти прийдеться. По домашньому зробе сучка, коли у город не хотіла. Будеш?

— Буду — відповіла Сашка.

Ганна боялася заговорити до Орехти. Скажи слово, коли такий він — по пиці лясконе. Лясконе — боляче буде, а може ні. Дивлячись на думці було що. Иноді було так, що вдаре, а не болить щока. В грудях тілько пече дуже. Плакати не від болю хочеться, а того, що жалько себе якось...

Сама насипала їсти і сіла біля краечка стола. Вечоріло. Хтось спутав ноги вітром. Тому тихо. Знала, що Орехта мовчить — мовчить, а потім скаже страшне. Скаже, у вічі зелено як змій гляне, не моргне Візьме за руку і поведе. А вона піде слух'яно, наче коняка з є поводом. Піде і вилізе на бантину по драбині. (Орехта ще зранку драбину налагодив). Очі заплюще, стрибне. А завтра не буде дитини. Може і вдруге не буде. І може ніколи не буде. Не буде. А тепер є. є! є! Жива! є так само, як є серце в грудях, в жилах кров, мозок в голові. є, як повне зерно в колосі, в літо з дощами майськими соковитими, цілющими. І стало щкода її, як самої себе. Хай вдарить. Нуда, хай вдарить! Боляче хай. По носі, по щоці, все одне, може перекипити і змовчить. Слови не скаже. Вдарить перегорить, а вона заплаче так, що буде багато спіл солоних баб'ячого життя — муки втіха гірка. Тоді пожаліє може.

Одсунулась, так, щоб захистити живіт, а обличчям близько до Орехти. Надувалися жилки на лобі і шиї, обличчя червоніло. Не дихала навмисне. А коли не було сили держати повітря у грудях з зусиллям останнім процідила:

— Ти нашо підіслав. Га?..

Орехта не чекав. Скреготнув зубами. Щелепи зціпив, аж гульки на щоках. Що робити незнав. Тоді Ганна підвела близче обличчя і сказала голосно:

— На що Сашку підіслав, питую?. Чого за спідницями бігаєш? Бабій! — кинула ввічі, а сама очима жерла.

Орехті «бабій» — по щоці рука мокра баб'яча. Що сили вдарив Ганну в лице. Голову Ганна на стіл. Крові каплі коралями на спідниці полотно.

За косу крутнув, головою до стола притулив міцно. Сказав:

— Смотри. Гавкатимеш, голову об піч розвалю. Знай...

З хати вийшов.

Коли стемніло Орехта був на дврі, аж поки у вікні не побачив світло. Виплакалася Ганна.

У садку за клуною майнула постать, зашаруділа мнягко. Знав хто. Свиснув, тихо підійшов. У темінь.

— Ти Сашка?

— Я—пошепки, злякано.

— Посидь.,

При Сашці не можна було осоромитись. Увійшов у хату, до Ганни тихо, мов звір підійшов. Ганна дивилася і вгадувала, чи жаліти йшов, чи до бантини гнати. Бо в плечах — камінь, у вічі не дивиться, а за руку легко взяв, мнягко, наче до ліжка вести.

— Ходім—сказав холодно.

— Куди?—спітала, хоч знала.

— Ходім—сказав.

— Куди?—спітала.

— Ходім—ревнув.

— Ляжем спати, Орехта. Ляжем—попросила, а очі на жменю орехтову дивляться.. Руки повисли над животом. В очах жах—з глибини синій. Скилів. Ногою тупнув, аж зтулилась Ганна.

— Ходім, говорю.

Руку крутнув На коліна стала. Ойкнула.

— Болить.—Простогнала,—Болить... Ой болить-же...

Дужче крутнув і поволік за собою. Тоді Ганна борсатися почала.

— Не піду. Ой не піду... Мамо.

— Не підеш? Га?

— Не піду.

Ногою по ногах вдарив. З сіней батіг. Пужалнем по голові, животі, ногах. Застогнала, встала, пішла.

— Дитина, моя, любая.

— Мамочко, моя рідная.

— Ох, матінко, як би я знала...

В клуні Орехта сказав:

— Лізь по драбині.

Ганна полізла. Орехта каганця засвітив.

— Може злізти... Прошепотіла. Тремтіла так, що зуби цокотіли.

— Стрибай чорт...

Очі заплющила. На бантині нікчемна зібгалась. Спідницєю голі ноги затумляючи судорожно.

Стрибнула, ойкнула, на землі розпласталась, розхристана. Зігнулась потім, перевернувшись з стогоном. Руки до живота. Орехта бачив, що падала спиною.

— Ну от і все. Виплюнеш завтра. Іди.

Але Ганна встати не могла.

На руки підняв і одніс у хату.

Коли увійшла Сашка. Ганна лежала жовта з заплющеними очима і ледве дихале

— Одсапається, подумав Орехта і глянув на Сашку.

Сашка замисливши дивилася на Ганнину голову розпатлану, і вгадувала чи бачить її Ганна.

— Високо бантини? — Спітала.

— Як в клуні.

— Покат... Може дуже високо.

Коли увійшли у клуню, Сашка рукою хотіла торкнутися бантини.

Орехта світло потушив. Рука у Сашки тремтіла. Звалив на солому.

Ганна лежала у хаті жовта. Волося злізло на око. Живіт випинався великий. По спідниці лазили сонні мухи.

Михайло Васильович Фрунзе.

Цими днями трудящі маси першої в світі робітничо-селянської держави понесли тяжку втрату—помер голова реввійськради СРСР і народний комісар по військових та морських справах Михайло Васильович Фрунзе.

Трудящі маси СРСР, а разом і з цілого світу, поховали одного з найцініших друзів своїх, видатного борця за перемогу справи працюючих в цілому світі. Червона армія поховала свого видатного вождя та організатора, під дотепним керувництвом якого червоні полки висадили не одну близьку сторінку в історію визвольної революційної боротьби. Такі яскраві сторінки, як Перекоп, Уфа, Туркестан лишаться назавжди незабутніми.

Комунистична партія в особі Михайла Васильовича поховала загартованого ленінця, що віддавав всі свої сили, все життя справі визволення пригнобленого людства, і в першу чергу пролетаріату.

Радянська Україна втратила видатного борця за визволення України від навали білих, жовтоблакітних та чорних банд і разом невтомного поборника радянської українізації, зокрема червоної армії.

Тов. Фрунзе одним із перших, з перших днів революції, зрозумів зміст такої проблеми, як розвязання національної справи, що має видатне значення в історії пролетарської революції.

Михайло Васильович Фрунзе походить з незаможницької селянської родини з Херсонщини, що переселилась до Туркестану (там батько його фельшарував). Здобувши за злідениці кошти батьків середньої освіти, т. Фрунзе в 1904 році поїхав до Ленінграду вчитись в Нехітехнічному Інституті. Але вчитись довго там йому не довелося.

Ще в середній школі т. Фрунзе познайомився з революційним рухом, брав участь в

потайних гуртках. В Ленінграді ж він вступив до партії більшовиків і в 1904 році вже мав першу сутичку з жандарами, завдяки чому мусив залишити навчання.

Тов. Фрунзе був одним з керовників та організаторів великого Іваново-Вознесенського страйку робітників мануфактурних фабрик.

В осені 1905 року він брав участь в озброєному повстанні московських робітників.

Від 1904 року по день жовтневої революції 1917 року, т. Фрунзе був декілька раз заарештованим, довго був на катарі, заслані і навіть **деячі засудженим до кари на смерть**.

Михайло Васильович бере найактивнішу участь в жовтневому повстанні, керуючи озброєним виступом Іваново-Вознесенського робітництва. По весні 1919 року т. Фрунзе (він був тоді командиром арміями Східного фронту) вмілими та тяжкими вдарами примусив Колчака відступити за Урал, звідкіль Колчак зпав тільки один шлях—назад, шлях відступу.

На початку 1920 року т. Фрунзе ліквідує білі орди в Туркестані і **закладає перше каміння до будови майбутніх незалежних радеспублік Туркменістану та Узбекістану**.

В осені 1920 року т. Фрунзе, після славетної Переяславської перемоги, загнав Врангеля в Чорне море, а після того звільнив Україну від Махновських банд.

Тов. Фрунзе провадив переговори з молодою національно-революційною Туреччиною і закінчив складання відомої угоди «дружби і братства», що є одним з перших актів Радянської політики до народів Сходу.

Цими днями в червоній Москві поховано одного з кращих борців за комунізм.

Мусимо твердо і мужньо продовжувати справу, якій віддавав він всі свої сили та енергію.

В. О.

М. В. Фрунзе.

ПАВ. КОЗАР.

Дмитро Іванович Яворницький. (До 70-ої річниці народження).

8 листопаду 1925 р. сповнилося 70 років з дня народження відомого в науці, літературі й суспільстві—історика, археолога, етнографа академіка Дмитра Івановича Яворницького.

Народився Дмитро Іванович в селі Сонцовці на Харківщині в сем'ї бідного селянина. Початкову освіту він одержав дома. Потім середню школу пройшов в Харкові і року 1877 вступив до харківського університету.

Тяжко дісталася освіта Д. І. Як і інші бідаки він пройшов тернистий шлях науки й душевного страждання. З одного боку безупинне бажання вчитися, а з другого боку —бідність, яка не давала рухнутися з місця. Приходилося Д. І. ночувати і в сусід, родичів, навіть літньої доби на кладовищі, де він міг читати собі стільки завгодно. Лише природня талановитість, уперте бажання вчитися, залізна воля й енергія вивели Д. І. з темноти й неутрва, та поставили на певний ґрунт свідомості. В автобіографічному творі «За чужий гріх» устами студента Грицька Лурді, Дмитро Іванович промовляє: «Працюй завжди на користь людей, відпочивши трохи, знову берися за діло; лікарь—лікуй, хлібороб—обробляй землю, вчитель—учи молоде покоління, учений—бери від народу його духовне надбання, оброблюй як слід і давай знову-ж тому народові».

І дійсно, що Дмитро Іванович виконав свої слова й наміри. Ще за молодих літ, в 80 роки, в часи студенства Дмитро Іванович вступає до гуртка студентів, які зацікавились вивченням життя, звичаїв, побуту українського народу. Року 1881-го Дмитро Іванович кінчав харківський університет і його залишають при катедрі російської історії, для підготовки до майбутньої професорської діяльності. По закінченню університету Д. І. приступив до здійснення давно викоханої мрії, себ-то до вивчення життя запорізьких козаків та того краю, де вони жили.

Над славною історією запоріжців, та над нещасним кінцем їх, будучи хлопцем, коли йому батько читав про них—він плакав. Зараз він бере в руки палицю й пішком від села в село, від балки до балки, від могили до могили проходить, описує, вимірює та вивчає їй все це кладе на папір. Надзвичайно хороша природня пам'ять, уміння швидко зацікавити товариша, викликати його на

одвертість дали спромогу Д. І. зібрати силу ріжного етнографічного матер'ялу від старих дідів, нащадків запорізьких козаків, записати силу ріжних пісень та дум козачих, побільшості запорізьких.

Простота в поводженню з другими, уміння заговорити з селянами по «іхньому», дає спромогу вивчити практично життя селян, зібрати силу народних слів та його поговорок, а це дало підвальну для видання здоровенного народного словника в 3 томах, який зараз друкується Державним видавництвом України.

Але Дмитро Іванович не залишив своєї праці лише на випитуванні про запоріжців у старих людей, він риється по архівних матер'ялах запорізьких у Москві, Ленінграді, Катеринославі, по ріжних книгохраних, робить виписки та складає наукові праці. Тему на наукову степінь магістра Дмитро Іванович бере із історії запорізьких козаків. Про них же він і подає дописи до ріжних часописів. З року 1888-го починають виходити з під пера Дмитра Івановича більші праці, а саме:

1. «Запорожье в остатках старины и преданиях народа». Ізд. I—II 1888 р. 2. «Сборник материалов по истории запорожских козаков». СПБ 1888 г. 3. «Очерки по истории запорожских козаков». СПБ 1889 г. 4. «История запорожских козаков в 3-х томах» I—1892 г., II—1895 г. і III—1897 г. 5. «По следам запорожцев» 1898 г. 6. «Малорусские народные песни» 1905 г.

Із цих праць такі, як «Матер'яли до історії запорізьких козаків» по розміру мають за 3000 сторінок, що до цінності, то вони мають надзвичайне значення, особливо для молодих людей, які займатимуться історією України взагалі і зокрема запоріжцями.

Крім цих, згаданих вище творів, мається сила, до 110 праць Дмитра Івановича, менших по розміру, але теж надзвичайно цікавих по змісту, та художніх по стилеві.

Крім праць по історії, Дмитро Іванович займався ще археологією. Наш край, як відомо, багатий на ріжні пам'ятники старовини. Тут проходила сила ріжних племен та народів. Споконвіку, наша країна була ареною ріжних війн. Лише могили, городища, стоянки та інші пам'ятники залишилися свідками давно минулого. По цих пам'ят-

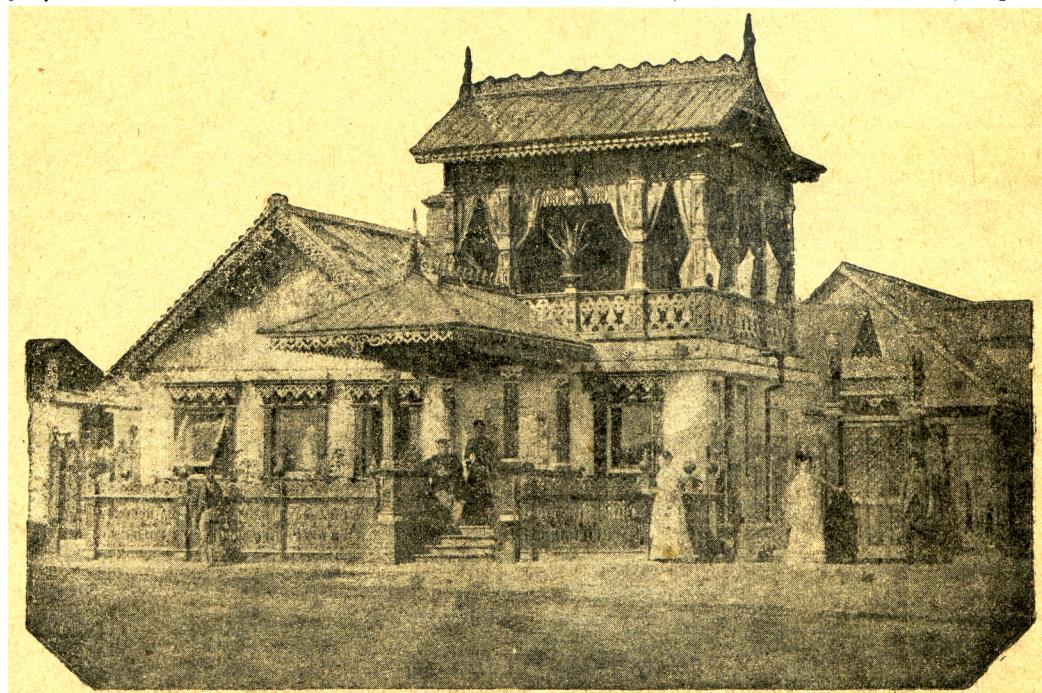
никах, могилах, по тих культурних надбаннях, які залишилися в могилах під землею учені археолози вивчають життя й культуру тих народів, які жили раніше.

Д. І., історикові, близька була й археологія, питливий розум, бажання взнати все, безупинна енергія потягли його в бік археології. Він читає лекції по археології й друкує «Публичные лекции по археологии России» СПБ 1890 г. Роз'їзджає по наших краях та розкопує могили. Все те, що виконувалося ним, передавалося до «Ермітажу» в Ленінград (бо в Катеринославі музею ще не було).

в різних місцях краю, та виявлено ріжні культури, зібрано силу етнографичного матер'ялу, церковної старовини, запорізьких ріжних річей.

Тут же на з'їзді Дмитро Іванович був одним из щиріх сторонників того, що кам'яні баби з культури не скітів, а тюрків.

Музей в Катеринославі, зараз Красний Музей, є викоханою дитиною Дмитра Івановича. На протязі 20 річного директорства, Дмитро Іванович, як вірний керманич стоять на чолі тої науково - популярної установи. Із 32.000 експонатів, які маються в музеї, лише 10 доля їх зібрана помимо Дмитра Іва-

Будинок на Соборнім пер. в Кат-ві, де вперше оселився академік Д. І. Яворницький.

По ініціативі Катеринославського земства року 1903 було покладено початок заснуванню музею в Катеринославі, але за відсутністю хорошого вченого та енергійного чоловіка справа музею посуvalася вперед квою. Лише року 1905-го, коли земством було закликано до роботи в музей Дмитра Івановича праці закипіла.

Року 1905 по заходах та ініціативі Дмитра Івановича було організовано ХІІІ-ий археологічний з'їзд в Катеринославі. Цей з'їзд був зворотнім ментом в розвиткові музею, а разом з тим і показав, як Дмитро Іванович так швидко зміт із нічого зробити дуже багато. Всього лише за одне літо під його керівництвом було розкопано понад 100 могил

новича. Немає того дня, щоб він не приходив до музею і не подивився на працю в музею своїх учнів та не показав де чого. Лише дні хвороби затримують його дома. Навіть в саму найнесприятливішу годину руйни та голоду Дмитро Іванович, залішаючися з 1—2 співробітницями, був на своєму посту. Були часті випадки ризикування своїм життям в часи бандитизму. Махновці приїздили до дому забрати його, аби він показував вночі їм музей, намірювалися де-кілька разів забити, але короткі розмови Д. І. з ними, його природний юмор, штученість та красномовність швидко поборювали серця вавіть бандитів і ті відходили з музею не насмілюючися пограбувати музей.

Яв' чандрівник, керовник екскурсій, оповідач, Дмитро Іванович не зрівняюча особа. Не даром же студенти ВУЗ-ів, де Дмитро Іванович читав лекції, так поважали його. Часто приходилося чути розмови студентів, навіть не українців, що лекції Д. І. можна слухати безпереривно без всякої втоми по де кілько годин. Мова у нього чиста, народна, популярна й чутка. Оповідач Дмитро Іванович талановитий—його можна заслухатися коли він говорить, особливо коли сповідає про життя панів, або лопів (безперечно в юмористичній формі). Коли ж Д. І. з екскурсією з'явиться на руїнах бувших січей запорожських, то тут він ніби то всію істоту свою перороджується, стає веселим і щасливим. Відчувається що ніби то він прийшов до якогось дорогої для його сердця місця. І дійсно старе Запоріжжя для Д. І. це місце його відпочинку. Історія Запоріжжя—де його життя. Коли попередник Д. І.—Ап. Скаликовський пишучи свою працю «Історію нової Сечі» відносився до неї по офіційному, то Д. І. цілком навпаки ставився до цієї праці. Не даром же читаючи твори Скаликовського відчуваеш від них лише хронологічні історичні події, тоді коли від творів Д. І. відчуваєшся подіх того внутрішнього життя й лицарства запоріжців.

Правда, кохаючися в запоріжцях, при складанні історії, Д. І. не втримався й від

ідеалізування їх, але честь і слава йому за те, що він перший заставив нас покохати тих волелюбців, які самі уміли тає хорошо управлятися й роспоряджуватися собою

Не покинув Дмитро Іванович писати ще й до цього часу, по всяк-час можна побачити його за робочим столом з пером в руках. Й зараз він готує до друку величезну працю на 2-3 томи по етнографії. Ще й раз він подає статті до сучасних часописів «Зорі», «Молодої кузні» в Катеринославі, «Червоного Шляху» в Харкові, читає лекції по заводах, майстернях та селах, чим заслуговує собі велику любовь та пошану від працюючих. Слід зауважити, що немає такого кутка на Катеринославщині деб не знали Д. І.

Крім того він займає ще й такі посади: Директор Краєвого Музею, член Всеукраїнської Академії Наук, почесний голова Катеринославського Краєзнавчого Наукового при ВУАН Т-ва, завідувач науково-дослідцю катедрою українознавства й член Головнауки. Не дивлючися на свої немолоді роки Дмитро Іванович ще досить енергійно працює у всіх місцях й почиває себе досить байдорогу.

Хай же щастить йому й надалі йти певним науковим шляхом на користь працюючим.

Хай пам'ятате, що трудівники таких осіб як він цінять, шанують і віколи не забудуть.

М. АВДІЕНКО.

До всенародніх переписів 1926 року.

Швидкий розвиток народного господарства, та безупинне зміцнення радянської влади з надзвичайною гостротою ставлять вимогу про перспективи соціалістичного розвитку та роль капіталістичних впливів в радянських республіках, бо віл швидкості, від темпу розвитку соціалістичних елементів в наших країнах залежить більшче майбутнє пролетарської революції на всьому світі.

Щоб передбачити перспективи розвитку соціалістичних елементів, щоб збільшити плановість в радянському господарстві, необхідно знати основні явища і зміни в усіх галузях народного господарства і в структурі суспільства радянських республік, треба всебічно знати всі елементи, становище і структуру народного господарства і суспільства.

Державна біжуча статистика стежула за обліком певних явищ майже по всіх галузях

народного господарства та провадячи вивчення природного руху населення, виконує величезну роботу для практичної діяльності влади і є єдиним джерелом, щоб науково вивчати народне господарство і суспільство. Але методами біжучої державної статистики неможна обхопити всі явища всіх галузів народного господарства і культурно-соціального життя республік. Щоб обхопити всі суспільства, все народне господарство і зміни в продукції, розподілові організації його та все культурно-соціальне життя радянських республік державною статистикою вживається метод **всенародних переписів**.

Всенародні переписи, що їх провадили Центральне Статистичне Управління України одночасно з ЦСУ Союзу в 1926 році мають надзвичайне значення для майбутності держави і для з'ясування перспектив розвитку соціалізму в радянських республі-

ках. Зараз гостро ставиться і обмірковується питання про контрольні числа на майбутнє народного господарства, але відповідні контрольні числа маєть за свою підвальну перш за все баланс народного господарства, а лише всенародні переписи дадуть всі елементи, що вони потрібні для балансу народного господарства. Проблема загального навчання не може бути здійснена до того часу, доки держава не матиме всіх потрібних відомостей про дітей шкільного віку, а зараз цих відомостей держава не має і методом біжучої статистики неможна її мати їх, бо тільки шляхом всенародних переписів можна здобути ці відомості.

Не знає зараз держава також і розподілу людності (населення) за національністю, за соціальним стажем, за заняттям та культурою чи освітою, не кажучи вже про те, що державі невідомо досконально про роль кожної з соціальних груп чи класів в продукції народного господарства, та що являють ці групи за національним складом за заняттям чи професією. Наприклад, че знаємо пролетаріату на Україні за національним складом. Більше цього, ми не знаємо обліку всіх безробітних на Україні і не знаємо того фонду робочої сили, що не використовується зараз в продукції, шукаючи роботи. Не кажемо вже про те, що про здоров'я та злочинність людності УСРР ми майже нічого не знаємо і це в той час, як найголовніший фактор економічного і політичного життя республіки є людність, населення, діючий суб'єкт, що від культурного рівня його залежить табель і перспективи господарчого і політичного розвитку давної країни, і про цю людність, і про населення держава має лише поверхові приблизні відомості.

Не менше ніж про населення потрібує держава додаткових і всеохоплюючих даних в галузі нашого сільського господарства, промисловості, торговлі. Тут ми ще й досі не знаємо як машинизовано наше с.-г., які саме машини і скільки їх має село; ми навіть за кількість тракторів не знаємо повних даних, не знаємо також і про розподіл селянських господарств за сівоборотом та розподілом с.-г. за обробкою землі. Скільки у нас трохи-пілля, шестипілля не знаємо, бо виборковою методою біжучої статистики цих відомостей і мати не можемо. Не знаємо також і за кустарну та дрібну промисловість.

Всенародні переписи 1926 р. дадуть фотографічний знімок організму республіки і всіх його частин. Всенародні переписи всебічно виявляють становище, розміри і тен-

денції промисловості, (дрібної, середньої і великої) товаропровідної сітки (торговля державна, кооперативна, приватна) соціальну структуру суспільства УСРР і Союзу в цілому. Лише на підставі даних всенародних переписів можна буде вивчати взаємовідносини, тенденції і перспективи соціалістичних і капіталістичних елементів радянської України, та дальші перспективи пролетарської світової революції. Всенародні переписи будуть також школою і провіркою роботи біжучої державної статистики. Особливе значення перепису 1926 року є для України, бо перепис 1920 року у нас був неповний, бо ще провадили тоді люту горожанську контр-революцію. Всенародні переписи 1926 року мають програму сільсько-господарського перепису, що переведено його буде на протязі Травня — Червня, демографічного перепису, що відбудеться в Грудні, та промислового й торговельного, що буде разом з демографічним. Для демографічного перепису буде призначено один день, критичний момент, коли по всіх землях Союзу почнеться одночасно цей перепис. Всенародні переписи коштуватимуть для всього Союзу більше як 30 міліонів карб., і для однієї України потрібуватимуть армію ресстраторів, більше як 15.000 чолов.

Розробка карток перепису буде провадитися на протязі кількох років, але по-передні данні перепису Центральне Статистичне Управління України зможе дати на початку 1927 року. Тобто до 10 років після Жовтневої Революції і радянської влади буде підведені повні підсумки всім здобуткам і всім витратам що їх мав пролетаріят за десятиліття революційної боротьби і будівництва. Сам всенародній перепис як і його підсумки будуть показчиком тих досягнень, тоді сили, що їх набув пролетаріят в революції. Во пісеведення всенародніх переписів вимагає великої культури і освіченості мас та певної міці економічно-політичної.

Величезним добутком для радянської влади і робітничо-селянських мас є всенародні переписи. Дуже великі народні кошти заберуться, переписи, велике напруження сил потрібують вони з боку не лише Центрального Статистичного Управління, що на його плечі покладено всю відповідальність за керівництво, і організацію, і розробку даних переписів, а і з боку всіх органів влади. Та забезпечити успіхи переписів можна лише за допомогою і найсвідомішим відвоюванням до переписів самих мас. Треба, щоб маси зрозуміли всю користь що принесуть переписи так державі як і робітничо-селянським масам.

Катеринослав

Маніфестація на площі перед пам'ятником В. І. Леніна в день 8-их роковин Жовтня.

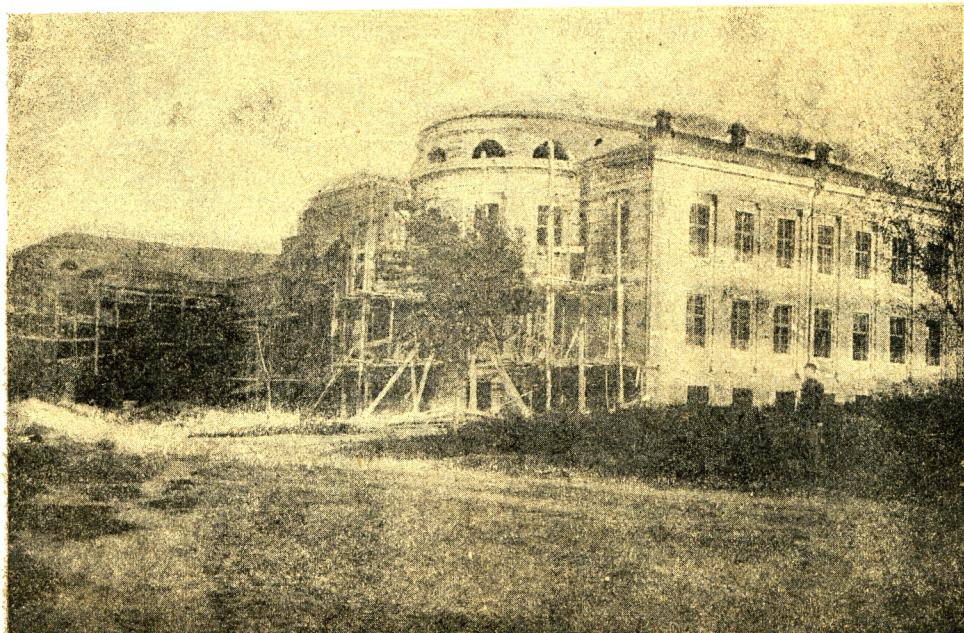

Інсценіровка на вулиці в день Жовтня.

в ілюстраціях. ■ ■ ■

Приїзд чехо-словацької делегації.—Зустріч на вокзалі.

Палац профілактики, що будується на Трубній колонії.

О. КОБЛЯНСЬКИЙ.

Українське культурне життя на Кубані.

Українське культурне життя до недавнього часу розвивалося на Кубані дуже міяво. Дарма, що тут, ѿ землях колишнього Війська Чорноморського, українці живуть суцільною масою, є цілі райони, де нема ні одної української школи. У Кубанській окрузі чимало українських шкіл становило минулого року тільки 20 відс., од загальнотої сітки, та й то ці школи ще не цілком украйнізовано. Ліквідація исписьменності далеко не скрізь провадилася українською мовою. Українських хат-читалень зовсім не було. Правда, в станиці Полтавській з 1920 року є український педагогічний технікум, але через матеріальну незабезпеченість він не міг розгорнути широкої роботи.

Розвиткові українського культурного життя на Кубані дуже щодила повна культурна відірваність од України. Громадська війна повалила геть усі звязки, що втворилися будя колись між Кубанню й Україною, виріла між ними глибоку прірву. Так, харківські «Вісти» дійшли до Краснодара тільки літом 1923 р., а раніш їх там від яку цівю не можна було ні передплатити, ні купити. У станицях ще й досі українських газет майже немає. Українська книжка прийшла на Кубань ще пізніше — в осені 1924 року, коли в Краснодарі відкрилася філія ДВУ. А до того часу тільки випадково можна було побачити українську книжку радянського видання. Отже не диво, що всі після революції здобути української культури майже зовсім невідомі на Кубані, і для кубанці Україна вважається ще приблизно такою, як колись малював її Гоголь.

Літо 1925 року можна вважати за переломний момент для українського культурного життя на Кубані. У травні, під час краєвого з'їзду в козачій справі, Крайком РКП(б) ухвалив свою резолюцію про роботу серед українців. У цій резолюції зазначено, що для Північного Кавказу робота серед українців має велике значення, і було намічено цілу низку конкретних заходів для задоволення культурних потреб українського населення. З другого боку всеросійська нарада в справі освіти українців та білорусів, що відбулася при Наркомосі РСФРР на весні цього року,

рішуче поставила питання про поширення культурно-освітньої роботи серед українців.

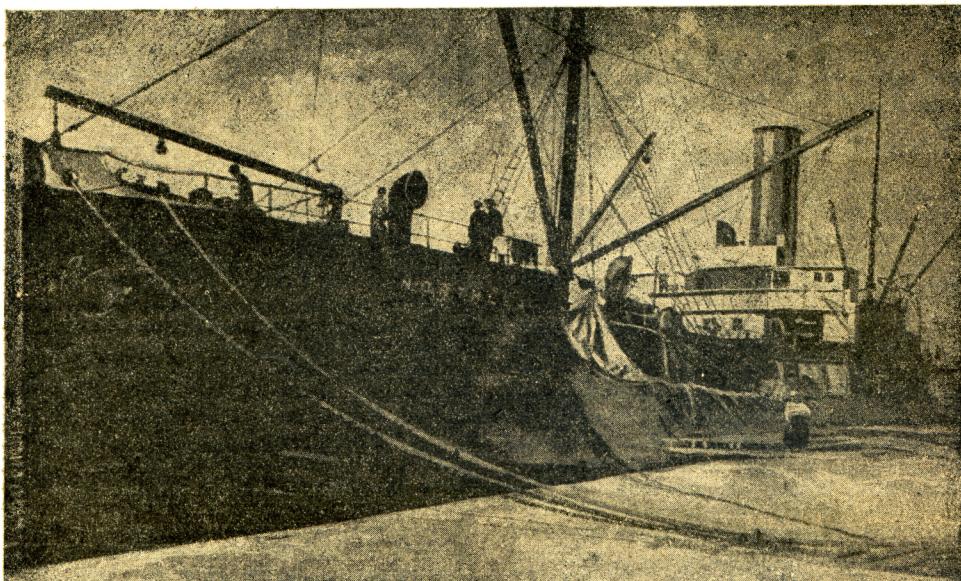
В результаті темп українізації на Кубані трохи прискорився. Згідно з плавом Окранросвіги сітка українських шкіл та лікнепів має збільшитись. Передбачається часткова українізація хат читалень. Але найбільше значення має організація української вищої школи на Кубані.

Потреба в українській вищій школі відчувається в Краснодарі вже давно й студенство Кубанського педагогічного інституту, де українці становлять 64 відс., ве раз знімalo питання про те, щоб зоснувати при інституті катедри українознавства. Минулого року було навіть організовано українську секцію при словесному факультеті. Але цього було мало й з осені поточного року заходились коло організації українського відділу як окремої складової одиниці інституту. Було додатково прийнято студентів на 1 та 2 курси, дібрано лекторів, переважно з викладачів Краснодарських вищих шкіл. Тепер виглядають тільки грошей, щоб взятись до роботи. А гроші мають незабаром прийти.

Разом із цим відкрито 2 українські групі на 1 курсі тутешнього робфаку, куди вступило 50 чол. Усі робота на цих курсах провадиться українською мовою. З цього ж таки року передбачається завести викладання українознавства в більшості краснодарських технікумів — у педагогічному, сільсько-гospодарському, медичному, кіноперативному.

Таким робом Краснодар має зробитися поважним українським культурним центром. Але вже тепер, коли робота ще не розгорнулася, відчувається гостро недостача українських наукових сил. Усі кваліфіковані робітники українці навантажені працею поверх голови. Переговори з Харковом про переїзд на Кубань спеціалістів з деяких дисциплін не дали ніяких результатів. Але поставова ВУЦВЕ'а про допомогу культурними силами українським колоніям, дає підстави сподіватися, що Наркомос України не забуде Кубані при своїх обрахунках і що робота, яку розпочато тепер у Краснодарі, не зупиниться через недостачу в українських наукових робітниках.

Наш торг з закордоном.

Англійський пароплав, що вивіз першу партію хліба з Бердянську.

М. ЯСИНСЬКИЙ.

З'ясування українознавчих книжкових фондів.

Українізація покликана бути актуальним фактором перебудови всіх форм культурного життя УРСР. Про обсяг моментів, які повинні захочити процес українізації, ми довідаємося з тоЯ літератури, що вже в значій кількості пройшла перед нами, особливо в органах радянської преси. В загальних лініях і напрямках робота над українізацією наскрізь виразно. База, на яку повинна дійти українізація, як процес, чим далі - поширюється. Нарешті ми маємо не тільки декларовані програми роботи, маємо фактичні наслідки. Характерною рисою, як програмів, так і самії роботи, виявляється широкий ґрунт українознавчого знання, який проводиться під українізацію, як життєвий, робочий процес. Не тільки українська мова, а й всі інші моменти, що складають культурні ресурси українських працюючих мас, вивчаються й діnamізуються з метою використати їх для наближення українських мас до реалізування завдань, що їх поставила соціальна революція на Україні.

Очевидна в цьому великому будівничому процесі творча роль книжки і українознавчої книжки зокрема. Кажучи про українську книжку, ми тим самим хочемо підкреслити, що маємо на увазі не тільки книжку українською мовою і не тільки твори українознавчого характеру, себто зв'язані з містом чи походженням з певною територією, а говоримо про книжку й друковане слово взагалі таке, що в

якійсь мірі торкається українських трудових мас, незалежно, на якій те итерії й якою мою це друковане слово вийшло, а також незалежно, якої частини українських мас торкається чи тих українських робітників і селян, що будуєть радянську державу й творять радянську культуру, чи тих, що живуть поза межами УРСР.

В зв'язку з цим набуває зображеного змісту робота бібліотек України, цих осередків масового використання друкованого слова. На жаль, участь бібліотек в українізаційній роботі не усвідомили ще в самі бібліотеки, наявіть що до загальних основ і напрямків цієї нової бібактивності що повинна відограти в процесі створення наших **культурних** цінностей значну роль.

А життя вимагає від бібліотек намітити перспективу своєї роботи в зв'язку з українізацією, визначити виразно початкові кроки на цьому шляху й взятись до роботи.

В перспективі робота бібліотек України з українознавчою літературою повинна виявитись: через популяризацію цієї літератури в широких колах читачів (виставки, справочна робота), через вивчення разом з читачем українознавчої літератури з боку найзручнішого її використання й нарешті через активну участь в самому творенні українознавчої книжки. Ці головні точки в роботі бібліотек, на Україні вимагають докладного освітлення, що до деталів, стадій і заходів і крім того

колективними силами самих бібліотекарів. Потрібно перевести широку дискусію на столінках спеціальної преси і добитись цієї дискусії знов же в завдання самих бібліотекарів. Ставлячи таку перспективу українознавчої роботи бібліотек України, крім переведення намічених діскусій, для нас ясна ще одна передумова успішного переведення бібліотеками своєї українознавчої функції. Трудно заперечувати той очевидний факт, що для певного ефекту в роботі бібліотек перша умова, це існування книжкового фонду. Відповіді завдання ставлять проблему утворення й відповідного фонду. Те-ж і в нашому випадкові. Бібліотеки повинні, подбати в першу чергу про створення книжкової українознавчої бази.

Але створити цінні й до певної міри задовільняючі своюю якістю і повнотою книжкові українознавчі фонди, навряд чи вдасться, принаймні багатьом з бібліот. України. Ми зазнали за часів горожанськ. війни великих переміщень, а часом і знищень українознавчої літератури, як і якої іншої і тепер зібрати все те, що було роспорошене, коштує колосальних зусиль. Ми можемо сподіватись на утворення українознавчого книжкового центра в Всенародній Бібліотеці України, можемо пропустити організацію значних українознавчих книжкових осередків по губерніальних містах УРСР, але мало надії на таку ж роботу, та ще й з значним успіхом, в колишніх повітових містах, не кажучи вже про райони й села. Тому, коли, ми будемо визначати з усіх стадій роботи першу, то за таку повинні взяти вияснення: де, в яких бібліотеках громадських, державних, а то й приватних, в наші часи є якія українознавча література. Особливо це торкається видань дореволюційних років і перших революційних. Таке з'ясування слід і потріб-

но перевести в усіх місцях на Україні, де провадилася видавнича робота, отже обов'язково в усіх колишніх повітових та інших містах. Конкретно цю роботу потрібно сконцентрувати в якісь одній бібліотеці міста. Найближчий наслідок роботи для тої бібліотеки це українознавча зашіфрована картотека, яка стане для міста джерелом справочної українознавчої роботи. В містах, де є ВУЗИ, чи наукові товариства філії У. А. Н. справочну картотеку найзручніше було б утворити при цих установах силами студентських українознавчих гуртків. Користь від картотеки, очевидно, значно ширша чим задоволення місцевих потреб. Картотека кожного окремого міста в свій час буде використана Всенародньою Бібліотекою України, яка вже розпочала складати свої desiderata. Коли б чerevetsky по наміченному плану створення загальноукраїнського справочного апарату і мати такий апарат в центральному на Україні книжковому осередкові— Всенародній Бібліотеці в Київі, можна було б організувати в широкому маштабі справочну роботу і задовільнити справками учених України, а не одного Києва. На підставі цієї зводної картотеки Всенародня Бібліотека могла б організувати обмін з місцевими бібліотеками. Цим шляхом збогачувались би місцеві українознавчі фонди і Всенародня Бібліотека поповнювалася б свої фонди. Така остання мета накресленого нами плязу переведення у Всеукраїнському маштабі роботи по утворенню справочної зводної українознавчої картотеки. Разом з цим був би підведенний міцний ґрунт під всю українознавчу роботу бібліотек з масовим і науковим читачем. Цим же шляхом бібліотеки на Україні роспочали б виконувати свою політично-громадську роль, якої від них вимагає українізація.

Б. СІМ.

Палац держпромисловості в Харкові.

В Харкові почали будувати палац держпромисловості. Його будують за проектом академіка архітектора проф. Серафімова та архітекторів Фельдгера й Кравеця. Проект одержав першу премію. Надіслано на конкурс кращими архітектурними силами Москви, Левінграду та Києва було 18 проектів.

За ідеєю авторів будинок має уявляти з себе велетенську фабрику.

Стіль, будинку спроектовано в дусі конструктивизму. Він не має жодних прикрас, що їх не викликають конструкція й логика. Весь ефект фасаду й уся його архітектура ґрунтуються виключно на гармонійному співвідношенні частин.

Цей стиль відповідає матеріалам, з якого мають збудувати палац, — залізобетону, — і цілком відбиває сучасну епоху раціоналізму й революції.

Будують палац держпромисловості на колишніх університетських землях, (за півверсты від вул. К. Лібкнехта). Бульвар з боку вул. К. Лібкнехта (проти Ветеринарної вул.) буде продовжено й перед будинком держпромисловості перетворено у великий круглий сквер, від якого підуть радіально вулиці. Цю частину міста обслуговуватиме трамвайнє коло. Надалі тут утвориться адміністративо-гospодарчий осередок міста, до якого буде забезпечено зв'язком з торговельною й іншими частинами столиці.

Весь будинок збудують з залізо-бетону, зі скла, що створюватиме враження хрустальневого палацу й забезпечить потрібну кількість світла навіть в найтемніших місцях.

Довжина фасаду до вулиці К. Лібкнехта буде більше, ніж чверть верстни. Височість будинку різна, а найбільша 11 поверхів. Бу-

динок розташовано на 3 участках, що їх поділяють вулиці, але сама будівля єдина, бо через ці вулиці перекинуто величезні мости—переходи. В них уміщено буде операційні залі то-що.

В середині будинку всі сходи буде прикрашено мармуром.

Кубатура будинку — 275.000 куб. метрів. Площа приміщення — 63.800 кв. метрів. Нормально в будинку повинно уміститись 6000 чоловік, а як потиснутись, то одночасно там може працювати 8000 співробітників.

У будинку буде устатковано 30 ліфтів. Крім цього, буде там автоматичний телефонний звязок, пневматична пошта та інші вдосконалення.

Приміщення забезпечується відповідно вентиляцією, що не тільки витягатиме використане повітря, але й подаватиме свіже та підгріте.

Опалення—центральне. Дах рівний залізобетонний. Він уявляється з себе чудову терасу.

Збудовано палац буде протягом 2-х років. Всі корпуси начорно збудуються на осінь 1926 року. Всю роботу буде з mechanізовано.

Головні плани для розбивки будинку вже

закінчено. Дві третини вже розбито в натурі й розпочато земляні роботи.

Доведеться вивозити біля 5000 куб. сажнів землі. Прокладується для цього спеціальну електро-дорогу. Цього року буде виконано біля 30 вілс. загальної кількості фундаментних робіт.

Про розмір будинку свідчить кількість потрібного матеріалу. Замовлено: 2500 вагонів гранітного каменю, біля 500.000 пудів цементу, 175.000 пуд. дрібно-сортового заліза, 450 вагонів дощок, 75000 шт. трьохсажевих деревляніх колод, 8000 пуд. цвяхів. Будівлі забезпечені всіма потрібними на осінь та зиму матеріалами.

Будуванням корус особлива будівельна контора на чолі з інж. Ротертом, що будував у Харкові управління Швидкіх залізниць. В розробці проекта бере участь один з його авторів—архітектор Кравець.

Будинок держпромисловості своїм розміром буде найбільший у цілому СРСР.

Число робітників, що працюватиме колективо, дійде до 3000 чоловік на день.

Загальна вартість будинку—7 міліонів карб. На будування його буде витрачено 750.000 людино—днів.

Проф. М. П. БІЛЯЄВ.

Проект використання сонячного тепла для зрошення й електрофікації.

Французький академік Імбо недавно доставив Паризькій Академії Наук цікавий проект інженіра Т'єра Ганділона про можливість використання в Палестині теплоти, яку одержуємо від сонця для перетворення її в електричну енергію.

Цей проект, очевидачки, здійснити не труdnо і вкupl з цим він обіцяє дати такі великі вигоди, що два французькі підприємці намітили негайно вклади свої капітали для здійснення цього проекту і чекають лише дозволу Англії для проведення цієї роботи.

В загальних рисах виглядає цей проект так: рівень води в Мертвому морі на 394 метри нижче від рівня води в Середземному морі. Коли б з'єднати каналом Середземне море з Мертвим, то був би спад води на 394 метри. Поставивши на означеному місці турбіни, можна було б енергію спаду води перетворити в електричну.

Так використовують спад води на деяких водопадах, напр. Іматрі (в Фінляндії), Ніагарському (в Америці) і т. ін.

Однаке Мертве море зачинене з усіх боків

(не має виходу) і постійне прибування води з Середземного моря через деякий час затопило б всю околицю Мертвого моря. Але тут сонячне тепло стає на допомогу.

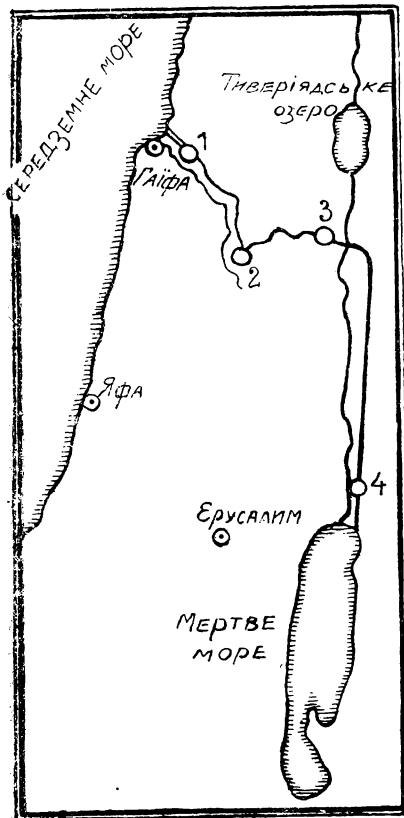
Дійсно, тепер вода в Мертвому морі ввесь час поповнюється впадаючим до нього Йорданом, а все-таки рівень води в морі не підвищується.

Рівень води в Мертвому морі не підвищується тому, що сонячне тепло сприяє випаровуванню морської води приблизно в тій кількості, яка прибуває.

Звичайно, коли б замісць води Йордану впустити в Мертвое море стільки ж води з Середземного моря, то рівень не підвищився би. Необхідно лише відвести куди-небудь воду Йордану. Доставлений проект як раз і передбачає.

Між Йорданом і Середземним морем є гори, які поступово понижуються до Середземного моря та круго обриваються до Йордану. Інженер Ганділон думав розпочати канал біля Гайфи (90 кілометрів на північ від Ізраїлю). На приставі семи кілометрів тягнеться широкий

морський канал, доступний морським пароплавам. Закінчується він величним резервуаром води (на малюнкові значок 1). Звідсіля канал іде вдовш ріки Нарель-Мукатах до резервуара Ч 2 (тепер там проходить залізниця з Гайфи до Дамаску). Від резервуару Ч 1 до резервуара Ч 2 вода починає підня-

тися до 80 метрів, що буде досягнуто збудованою низкою шлюзів, при чому вода буде піднімата за допомогою помп. За резервуаром Ч 2 канал буде проведено в тунелі (довжиною 2–3 кілометри), а далі йде з легким нахилом вниз всього на 2 метри до резервуара Ч 3.

Таким чином, вода в резервуарі Ч 3 буде вище на 78 метрів рівня води в Середземному морі і на 472 метри вище рівня води в Мертвому морі.

Коло резервуара Ч 3 будуть збудовані головні турбіни, при чому буде використаний не весь спад води. Решта спаду (120 метрів) буде використана коло резервуару Ч 4.

Частина здобутої енергії цими турбінами, стратиться на підніняття води в шлюзах за допомогою згаданих помп, а величезна частина енергії залишиться вільною і може бути використана для різних других потреб.

Розрахунок показує, що тільки частиною цієї енергії можуть обслуговуватися, як всі існуючі в сучасній мент в Палестині залізниці, так і всі фабрики й заводи, не згадуючи вже про освітлення.

Залишається лише відомості від Мертвого моря воду Йордану.

Вода, як Середземного моря, так і Мертвого солона. Вода ж Йордану пресна і може бути використана для зрошення, чого Палестина так дуже потрібує.

Цілий ряд помп, які будуть працювати енергією одержаною від турбін, буде подіймати воду з Йордану на гори оточуючі його, звідкіля вона сіткою зрошуючих рівчиків буде розподілятися.

Належить додати, що канал передбачається зробити здатним для пароплавів до резервуара Ч 3.

Зазначений проект використовує, таким чином, сонячне тепло та особливe положення Мертвого моря і обіцяє принести Палестині великі перспективи.

В. ПЛЕСКІВ.

Планерізм і його здобутки.

Майже цілій місяць німецькі та радянські літууни в Криму змагались за честь нових перемог у повітрі на особливих літаках —планерах. Обидві сторони встановили нові світові рекорди, себто такі здобутки та успіхи, яких ще досі не було в жодній країні досягнуто.

Щож таке планер, як він літає і чим одірізняється від звичайного літака?

Розгадано таємницю птахів.

Багато літ людина спостерігала, як деякі птиці: — орли, яструби, чайки й інші тримаються в повітрі не рухаючи крилами.

Яка сила держить птахів у повітрі? Це виявлено і точно встановлено лише декілька літ назад. Птиця може триматись в повітрі, не рухаючи крильми в тих місцях, де створюються спливаючі вгору течії повітря, наприклад, коли вітер б'є в схили гір, в крутий берег річки, моря то що. Як тільки птах почне почувати, що під ним є згадана течія повітря, він починає триматись у повітрі, не рухаючи крильми.

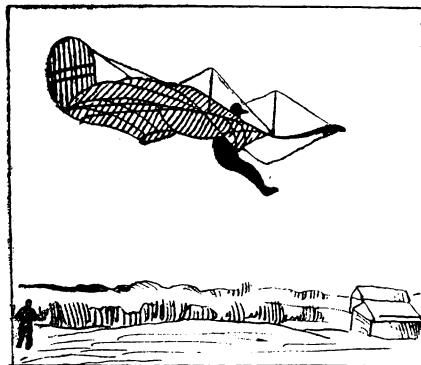
Людина розгадала таємницю птахів, збудувала літак—планер без мотора — і тепер навчилася триматись отако в повітрі, не згірш птаха.

Від планера—до літака і назад.

Літати подібно птахові було завжди мрією людини, з давніх часів. Казка про «килим-самоліт» і інші казки різних народів одбивають в собі цю мрію.

Проте, лише в кінці минулого сторіччя німецькому інженерові Ліліенталеві—основою положникові повітроплавства на важких апаратах—вдалося збудувати перший планер, на якому він зумів триматись у повітрі де-кілька хвилин.

В 1903 році американці—братья Райт удосконалили планер і встановили на ньому мотор. Так виник перший літак.

Німецький інженер Ліліенталь на своєму планері.

Даліші успіхи в розвиткові літаків, успіхи надзвичайні, примусили на деякий час забути про планери. Лише після європейської війни про них знову згадали в Німеччині, якій переможцями було заборонено будувати великих повітроплавів.

Маючи всі здобутки в літаковій справі німецькі інженери дуже швидко досягли в 1920-21 році великих здобутків в справі вдосконалення й вивчення планерізму. За ними пішли французи та англичане.

1923 року планерізм, як один із виглядів повітрових спортивних справ, почав ширитись і у нас. Наші щорічні планерні змагання говорять про те, що зараз ми вже не так відстаемо в цій справі, а в деяких випадках навіть перегонимо здобутки планерної справи закордоном.

Як літають планери.

Цо своїй будівлі планер мало чим відрізняється від літака. У планера нема мотора

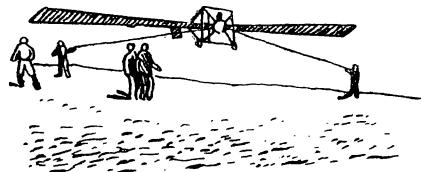
й повітрового гвинта. Він дуже легкий, до 4—5 пудів вагою.

Його крила та стерна більші ніж у літака, але швидкість значно менша.

Для того, щоб підлетіти планерові, як і літакові, треба розбегтись, щоб крила дістали потрібну силу од вітра, яка підтримуває апарат в повітрі. Теж саме буває, коли пускається звичайного паперового змія. Злітає планер зі схиду або з крутого гори й обов'язково проти віtru.

Планер швидко тягнуть люди за два жінці вірьовок. Через де-кілька секунд вітер одрягає машину з землі. Як тільки планер одірвався, він, попадає в владу тих течій повітря, які піднімаються вверх од схилів гори. Подуві вітра зустрічають на своєму шляху крила планера, давлять на них і піднімають у весь апарат. Коли пориви зменшуються, планер буде знижатись.

Літун повинен вміти за допомогою крил та стерна користуватись тими течіями повітря, що піднімаються вгору і подувами вітра для планування, себто зниження апарату, і разом з тим використувати їх для того, щоб злітати в повітря. При цьому планер описує в повітрі ріжкі криві лінії, восьмірки та кола.

Пускають планер.

На останніх змаганнях в Криму двом літунам—німецькому Шульце та радянському Яковчуку, вдалось проприматись у повітрі: першому більш 12 годин, другому по над 9 годин. Найбільшої висотінні ці літуни досягли в 435 метрів, дальльність польоту—понад 20 верств.

День, коли планер полетить так само вільно, легко й без жадного страху, як птах або літак з мотором, буде величчим святом—перемогою людини над повітровим океаном.

День цей уже не за горами.

Хто жив на Чернігівщині 1000 років тому?

Археологічні розкопки в с. Шестовиці.

За дорученням Політосвіти, Чернігівський Державний Музей переводить вині археологічні розкопки стародавніх сіверянських могил близько села Шестовиці, Чернігівської округи (12 верст од Чернігова на правому березі річки Десни).

Знайдено два тисяч похорону—спалення трупів і закопування трупів. У могилах першого типу знайдено рештки багаття, де спалено небіжчиків. Серед вугілля міститься 1—2 горшки з землею та спаленими кістками; в різних місцях розкидані побутові речі з заліза й міді, переважно оздоблення одягу, що була на небіжчиках, коли їх спалювали.

Розрита велика могила, де закопано труп, викрила невідому ще археологічній науці особливість сіверянського (плем'я сіверян жило більше, як 1.000 років тому на берегах Десни) похорону: разом з небіжчиком, якимся, мабуть, знатним сіверянином, біля нього й на ньому була сила різних досить коштовних речей, поховано й молоду жінку, паневне, подружжа небіжчика, яку забили, щоб вона разом з своїм чоловіком ішла до потойбіччя життя.

Вона лежала на спині поруч із ним, поклавши голову на його груди, й обіймаючи його лівою рукою. З другого боку небіжчика були покладені його товариші в житті, залізний меч і щось подібне до кинжалу.

До поясу була прив'язана торба, прошита золотими витками, з кресалом і кремінем. Біля ніг якесь узуття з срібними нозуменами.

том і шкляями та гудзиками. На пальці однієї руки срібний перстень чудової східної роботи.

На небіжчика знайдено намисто, а також перстень. На поясі—залізні вожиці й кілька лісових горіхів (мабудь, вони були в кішенні одежі, яка зотліла).

Навколо небіжчиків поставлено: спис, жертваний горщик, біля нього оздоблення вигляді діадеми з посрібленою стрічкою, далі залізні стріли, залізні пряжки, залізні знаряддя, мабудь господарчого призначення, й кістки тварин—барана, свині й курки.

Біля ніг небіжчика поховано забитого коня.

Дуже ціяною, як хронологічний покажчик, була знахідка біля голови небіжчика срібляної арабської монети, викарбованої не раніше за 95 р. нашої ери.

Могила має яскраво поганський характер, а тому не може бути пізніше за 1000 років нашої ери, тобто похорон цей стався, мабуть, між 950 і 1000 роками нашої ери.

Було-б надзвичайно важливо провадити надалі початі розкопки, бо вони, без сумніву, дають дуже цінний матеріал для вивчення далекого минулого Чернігівщини й побуту східних слав'ян.

На жаль, невеликі кошти, асигновані на розкопки, наближаються до кінця й коли не будуть дані дальші асигнування, роботи припиняться, а можливо, що їх по хижачькому розкопуватимуть місцеві мешканці, шукуючи в стародавніх могилах цінностей.

Електрика замісць угноїння.

Мабуть кожний зауважував, що після грозди дерев, рослини всілякі пібі відживають, заселішають, свіжішають. Це іномічено було й діячами науки, що зробили низку належних спроб з добрими наслідками. Справа в тім, що грозда в працю електрики. Отже, всі зміни, що відбуваються з рослинами під впливом грозди, очевидчаки, звязані з впливом на них електрики.

Спроби що до випробування валиву електричної течії на рослини, зроблені у нас за кордоном, виявили, що як електризовані рослини розвиваються вдвічі хутчіше і краще від рослин звичайних.

Один англієць засіяв велике поле й оточив його електричними дротами, що йшли

майже по-над сімінською земею. Цими дротами проходила безупинно велика електрична течія. Під впливом цього своєрідного угноїння, врожай був у три з половиною рази кращий від сусіднього лану, засіянного такою самою ішеницею, але не «угноюваного» електрикою. Власник цього «електризованого» поля у такий само спосіб вирощував георгінину й садовину.

То тожні спроби, зроблені в СРСР агрономом Спєшньовим, дали дуже високий урожай, а на його електричному городі виросла редька у чверть аршина завтовшки й нечуваних розцірів морква ва з хути вагою. Сподіватимемось, що ці поодинокі спроби кінець-кінцем наберуть загального поширення.

Новини науки й техніки.

Використання блискавки.

2 серпня 1809 року коло Манчестеру блискавка вдарила й пересунула кам'яну стіну в 1 метр товщини та 4 метри висотини. Не дивлячись на таку велику силу блискавки, не дивлючись на те, що по вирахункам Чарльза Штейнметца,—який недавно помер—напруження розряду в блискавці не менше 5, а доходить і до 50 мільйонів вольт, а сила току в блискавці оцінюється тим же Штейнметцом в 10,000 ампер, праця блискавки, колиб її удалось використати, досить незначна, дякуючи надзвичайно короткому часові розряду.

Штейнметц вираховув цю працю всього в 50,000 кіловат-хвилин або менше 14 кіловат-годин.

Ця праця рівноцінна тепер в Німеччині з життім хлібом. З другого боку підрахували і виявилось, що під час негоди блискавка буває дуже часто.

Стежили і виявилось, що в Лондоні за останні 14 років розряжається від 12 до 50 блискавок в хвилину. Під час одної негоди, яка тривала 6 годин, налічено 6924 блискавки. Наближуючись до екватору, кількість блискавок росте.

Одна велика негода в Південних Альпах дає більше блискавок, ніж всі негоди за 20 років в Північній Європі.

Директор Атенської обсерваторії нарахував за одну годину 7.000 блискавок. А на тропиках негоди в добу дощів бувають по $\frac{1}{4}$ року; тропічні блискавки розкладають повітря, дають селітрачу кислоту, дощі приносять її на землю, удобрюють і дякуючи їй, росте багата тропічна рослинність.

Новий спосіб запобігання сухоті.

Діти, як і дорослі, хворіють на сухоті. В дітей, навіть наймолодшого віку, бувають сухоти на легенях, костях (переважно суставах), шкірі і інш. органах. Від сухот вмирає 50% всіх дітей, віком не старіших одного року.

Зрозуміло, що це явилось давно вже турбус людськісті. І багато часу та праці було витрачено на те, щоби знайти спосіб, за допомогою якого можна було б запобігати захворінню дітей на сухоті.

Нині французький вченний Кальмет винайшов новий спосіб запобігання цій страшній хворобі. Він протягом багатьох років вивчав властивості мікроба сухог, проводив багато дослідів над живими тваринами, особливо телятами. І під час цих дослідів Кальмет пееконався, що **шляхом прищеплення, особливим способом ослаблених сухотних мікробів, можна застерегти телят од захворіння на сухоті.** Поступово він перейшов до дослідів над

дітьми. І ці досліди блискуче підтвердили його винахід.

Зараз до щеплення по способу Кальмета приступили в харківських будинках породілля.

Ток у два міліярди вольт.

В Північно-Американських Злучених Штатах нині закінчено будівлю найбільшої в світі електричної до відної станції. Це станція при Стандарт-університеті в Каліфорнії. Вона зможе виробляти електричний ток нечуваного досі напруження: в два міліярди вольт! Таким током будуть випробовуватись величезні ізолятори, що вживаються в електричній мережі високого напруження. Через дріт, який розділено цим ізолятором, пускається ток. Коли ізолятор малодобротний,—ток пропалює його. В протилежному випадкові, ток перестрибує іскрою, з властивим останній сяйвом, по кільцям ізолятора в повітря.

Повітрові мотоциклети.

Не що давно під такою назвою з'явились за кордоном аероплані, розраховані на 30, 20, 10 і навіть 7 кін. сил. Аби розвинуті будівництво подібних аеропланів, Італійська Повітрова Ліга оголосила особливий конкурс, в якому брали участь лише аероплані, які розраховано на 10 і 7 кін. сил. Десятисильна, повітрова маціклетка повинна була піднятись у повітря разгону не більш 150 метрів, досягти 100 метрів височини, пролетіть на ній 300 метрів і спуститись не далі 1000 метрів од місця вилету. Від 7 сильного аероплана вимагалося лише пролетіти 300 метрів над двома, зарані визначеними пунктами на височині всього 5 метрів.

Переведені іспити цих малих аеропланів дали цілком задовільняючі наслідки.

Знайдено мікроб рака.

Останніми днями світова наука забагатилася новим, величезною ваги, здобутком. Англійським вченим Бернардом разом з лікарем Гай знайдено мікроб (бациліу) рака, всі спроби знайти якого, були досі марнimi.

Знайти цього мікроба згаданим вченим удалось лише дякуючи винайденому Бернардом надмікроскопові. Досі, навіть в самі сильні мікрошки не можна було побачити предмети, розмір яких менший за довжину найкоротшого проміння світла. Отже Бернард гадає, що винахід його полягає не в відкритті мікроба рака, якого він знайшов випадково, а в відкритті та вдоєконаленні надмікроскопа.

Людські кістяки величезного розміру.

Злотушукачі, що працювали в штаті Чігуагуа (Мексика), випадково натрапили на велику печеру, де знайдено багато людських кістяків, що добре збереглися. Тут же знайдено посуд та інші речі людського вжитку. Усі кістяки сиділи на дерев'яних колодах. Кістяки надзвичайно великого розміру. На зліт воні від 3-х до $3\frac{1}{2}$ метрів, ноги завдовжки 45 сантиметрів. На місце знаходки уряд Мексики вислав спеціальну антропологічну комісію.

МиСТеЦтВО.

До відкриття зимового сезону державного драматичного театру ім. М. Заньковецької в Катеринославі.

Б. РОМАНИЦЬКИЙ.
Головний режисер держдрами.

В. ЛЮБАРТ.
Артистка держдрами в п'єсі „Вкрадене щастя”.

З. ЯРОШЕНКО.
Артистка держдрами.

В. ЯРЕМЕНКО.
Артист держдрами.

Шефство через океани.

Державний драматичний театр ім. М. Заньковецької в Катеринославі одержав слідуючого листа.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ Т-ВА УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧО-ФАРМЕРСЬКИЙ ДІМ.

Вінніпег—Канада.

До Державного Драматичного театру ім. Заньковецької в Катеринославі.

Дорогі Товариши!

З Катеринославської „Зорі“, а також з українських газет взагалі, відомо нам про Вашу велику працю на театральному полі: наш гурток робітників і робітниць цілі роки працює на сцені українського Робітничого Дому в Вінніпегу, Канада. Минулого року заснували ми театр-студію, в якій побирали теорію й практику театрального мистецтва. Але в нас брак відповідних підручників, нам треба відповідних вказівок, щоб ми могли шукати нових шляхів. Ми всіми силами стараємося порвати з місцем санкцією в театрі і повести за собою нашого робітника—глядача. Самим нам тяжко це зробити, тим більше, що ми не професіоналисти, але любителі, що дніами працюємо в фабриках, а вечерами вчимося.

Наш Драмгурток при Українському Робітничому Домі в Вінніпегу існує вже коло 10 років. Старші аматори відходили, приходили молодіші на їх місце. За час свого існування наш драмгурток дав багато вистав, але більшість з них старі, що віджили вже свій вік, які й нам і публіці вже вкучилися та виховавчої користі з них ніякої. За останніх пару років наш драмгурток відграв ряд гарних творів, але це ще не вистачає на заповнення сезону.

Дорогі Товариши!

Нам відомо, що в Радянських Республіках широко поширене між громадськими й мис-

тецькими, організаціями ШЕФСТВО сильніших над слабшими.

Ми просимо Ваше театральне об'єднання взяти шефство над нашим драмгуртом. Це може бути перше шефство взяти працівниками театрального мистецтва Радянської України над робітниками та самої галузі вдалій Канаді. Ви нам можете дати велику допомогу вказівками, надсилаючи нових підручників і вже сам зв'язок з Вами дасть нам захочуту до дальшої праці.

Віримо, що Ви нашої просьби не відмінете й що від пинішнього дня між нами буде сталий товариський зв'язок на користь пролетарського мистецтва й українських трудачих мас на Україні і в Канаді.

З товариським привітом М. Шатульський.
Секр. ЦВК Турфдім.

Робітничому драмгуртові театр ім. Заньковецької послав слідуючу відповідь.

ДО ЦЕНТРАЛЬНОГО ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ ТУРФДІМ, ВІННІПЕГ—КАНАДА.

Дорогі товарищи!

За весь час нашої довгої роботи не мали ми більшої нагороди, як ваше прохання до Держтеатру взяти шефство над драмгуртом Центр. Робітничого Фармерського Дому.

Ваш лист порадував і схвилював занятьківчан.

Ми горді тим, що ва вашу долю припаде зачаття через океани, через ворожі країни стиснуті братні руки—установити певний постійний культурний зв'язок з вами.

Ми беремо шефство над вашим драмгуртом і прикладемо всі свої зусилля й знання до того, щоби мистецтво українських пролетарів в Канаді цвіло й розвивалося так півно і буйно, як на Червоній Україні.

**Директор театру
Максим Лебідь.**

Хроніка.

Нагорода театрів «Березіль».

Жюрі міжнародної виставки декоративного мистецтва в Парижі присудило українському Київському театропрофбюро „Березіль“ золоту медаль.

Київське окрпрофбюро, беручи до уваги, що „Березіль“ відіграє величезну роль в справі культурно-мистецького виховання робітничих мас, визнало потрібним влаштовувати на робітничих зібраннях бесіди про цей театр.

Збірник української літератури.

Готується до видання збірник української літератури—поезії та прози. До збірника ввійдуть кращі твори нових українських авторів, автобіографії їх та портрети.

Збірник буде друкуватись українською мовою та російською мовою; проза до того ще й німецькою.

Переклади з українських поетів.

Російський письменник Ф. Сологуб закінчив переклад з української на російську мову творів Т. Г. Шевченка та П. Тичини. Сологуб пропонує зараз переговори з держвидавництвом про видання цих творів.

Український театр в Ленінграді.

3-го жовтня український ленінградський театр відкрив сезон п'єсовою Куліша „97“.

Слідуючі постановки, що їх намічено до вистави, будуть: комедія—жарт—„Як Аліса цариня закохалася в Гриця“, „Мандат“ — Ердмана, „Комуна в степах“ та „Вій“.

Асоціація Революційного Мистецтва України (АРМУ).

Асоціація об'єднує художників так званого образотворчого чи пластичного мистецтва („130“)—маліярів, скульпторів, керамістів, архітекторів та інш.

Як раз ці художники й ця галузь мистецтва за революційні й пореволюційні часи не мала свого ідеологічного й організаційного об'єднання, як це було і є в галузі літератури, театру, музики. Поодинокі художники входили в асоціації („АСК“, „ГАРТ“, „Березіль“), але головна маса і головні мистецькі сили України стояли остроронь, поділяючись, правда, на дрібні угруповання, напрямки і течії без виразної платформи, без організаційного оформлення і громадського значення (конструктивісти, бойчуківці і т. і.).

Таке становище було досить характерне для часів певної мистецької розгубленості і деструктивних шукань, що панували за останні роки й засуджували мистецтв на певну імпотенцію в творчості форм, що відповідали-б революції. Київ, як визнаний мистецький осередок України, де сконцентровано найвидатніші українські мистецькі сили,— молоді й старі,—бере провід, кладе початок великій Всеукраїнській організації — АРМУ.

Асоціація свідома своїх завдань; вона виходить з розумінням всієї колосальної важливості проблем, що порстали нині перед мистецтвом. На відповідальному фронті культурної революції АРМУ хоче зімкнути в тісні лави все, що є на Україні сильного, свіжого і потентного для боротьби за нове мистецтво, за нову форму, за творчу революцію. На цих шляхах нас дожидають нові бої, нас дожидася глибока й творча революційна робота, що принесе новий культурно-мистецький Ренесанс.

П. П.

Переклади з української літератури.

Щоденний робітничий чеський часопис „Spravedlnost“ (Справедливість), що виходить в Чікаго, в Америці, помістив в № 8 від 11 липня 1925 р. переклад новелі українського письменника Василя Стефаника: „Діточа Прігода“. Переклав Ч. Г.

Комуністичний чеський часопис „Obzor“ (Оборона), що виходить вже 15 років в Нью-Йорку, почав друкувати в чеському перекладі оповідання гартованця М. Ірчана з книжки: „Фільми революції“. Перше оповідання „Нічліг“ з'явилося в 33-му № від 11 червня 1925 р. в перекладі Зденки Бабюкової, з інформаційною заміткою про автора та його твори.

Перереєстрація членів «Плугу».

Роспочато перереєстрацію членів „Плугу“.

Переглянено всі анкети служан і залишено членами спілки 114 осіб. Що до решти, відносно яких ЦК має сумніви—їхні анкети буде розглянено на поширеному засіданні ЦК, затребувано від таких членів „Плугу“ додаткових відомостей.

Списки дійсних членів „Плуга“ виключених і переведених в студійці буде оголошено в журналі „Плужанин“ ч. 5.

Московська Художня Академія Наук звернулася до „Плугу“ з проханням надіслати їм список своїх членів з їхніми адресами. Академія приступила до складання бібліографичного словника письменників 20 століття і хоче мати відомості з усього СРСР.

Філія «Плугу» в Одесі.

З огляду на скучення в Одесі кількох членів „Плугу“, а також ідучи на зустріч ініціативній групі при Одеському ІНО по заснуванню там літгуртка—вирішено повести працю по утворенню в Одесі філії „Плугу“.

Участь служан в часопису «Шлях до здоров'я».

ЦК „Плугу“ вирішено, що служані мусять взяти близьку участь в журналі „Шлях до здоров'я“ в його літературному відділі. Для цього ЦК виділив одного з членів, а крім того обіжно рекомендував філіям своїм оповістити про це всіх членів „Плугу“. Потрібні художні агітки, оповідання і нариси з лікарського по-буту, інсценізації, поезії, що були б спрямовані в бік агітації саносвіти, популяризації заходів радянської медицини, боротьби з знахурством і інш. забобонами села в цій галузі.

Гумор та сатира.

Я не агітую, одчепіться ви од мене.

Критик з мене нікудишній.

Це я знаю сам, а ніхто не вірить. Я присягаюсь усім своїм гонораром, що віколя розумних рецензій, або критичних статей не писав, а мені говорять що—“хто ж як не ти?”

Говорю, що ви ж усі були, чули, бачили, а коли не бачили, то підійде обов'язково подивіться, а тоді й напишіть слово-два, якє враження...»

Бо серйозно, не повірите мені коли я напишу...

От хоча б і „Плебейка”—трагедія на 11 дій (6 картин і 5 антрактів).

Написав Жук, ставив Романицький з театром ім. Заньковецької, а слухав я і ще де-хто.

Написав—важко, слухали уважно, а поста-вили прекрасно.

По-перше,—товариши, це не українська п'еса і до українського театру відношення абсолютно не має. За прикладом авторитетних знавців мистецтва трудящих я підтверджую, що хоча дісні люди і говорили українською мовою, але ж та через те, що зараз взагалі повсюду провадиться українізація і не тільки, скажемо, в установах, то-що, але й в театрі, бо ви ж самі знаєте, що без „етого с 1 липня рі на яку службу не поступиш“.

От жити!

І напевне, з словничками Дубровського в кишенях грали всі оті раби, імператор, військо, Маріта, Марина і всі...

Через те виходило штучно, і не стильно. Не по українські.

Почалась п'еса тим, що сам директор театру Макс Лебідь вийшов і сказав, що не дивлючись на те, що ви не будете ходити до нас на вистави і ми будемо горіть—все таки про нас знають за далекими морями—окіянами в далекій Канаді і прислали нам лист—привітання, і що ми всі будемо величкими чудаками, коли не підтримаємо єдиний в Канаді український театр ім. М. Заньковецької.

З тим і пішов. Ми поляпали в долоні і чекали, що то буде далі.

Заграва музика,—всі думали гопак, або колька,—виявилось, що ні.

Цю наростало, наростало, підіймалось, заплутувалось, розгорталось, знов росло якимсь гнівом—ненавистю,—але враз тохтів турецький барабан,—обривав усе, диригент зкоса дивився на барабанника і мотав паличкою.

І так разів зо три.

Потім—таверна „Зелене око“. Дикий молитовний танок богові помсті—Карзі, Сильно. А Карга—такий з оровий дядюга, з такими здоровими мстливими руками сидить собі і мовки дивить».

Потім приходить імператор і забірас собі

дівчицю—рабиню Маріту. Та йде з метою отрутіть його, а раби готуються до повстання.

Мати співа—як водиться,—плач...

Як виявилось далі, Маріта отруїла імператора,—але в той же час і полюбила його сильно. Але імператор не вважаючи на це помірас, а Маріта з горя стає за імператора.

Раби, звичайно, незадоволені з цього і раб Горба в вбиває її...

Повстання рабів.

Це сюжет.

А суть та, що піді подивись.

Вам, звичайно,—хорошо сидіть та нічого не робить, і так би мовити,—хай за мене хтось робе, хтось дивиться—а мені діла нема... Добре, знаю!

А я от і викручуйсь.

Цього мало:—ну—жив, ну—помер, ну—отруїла,—ну,—говорить!—так, говорю ж мало.

А як ходить?..

Як говорити?..

От.

У нас з вами, очевидно, і ноги не так виросли, щоб отак ходить, отак плавувати, як той Ірій перед Яременком, (пробачте!) як той раб—Ганем перед імператором.

Отак—виходить зігнувшись, потім отак—о падає на підлогу, плазує всім тілом отак—о (Ні, в мене їй бо так не виходить!)..

...а говоре хитро, як змія:

„Я нікому не потрібний...“

Так оце хороше виходить...!

Не можно так написать щербатим пером! Бачити треба!

Я вас не агітую, одчепіться ви од мене...

Ви можете не піти, будь ласка... Будь ласка ..

А коли будете жаліт,—так я не винен... Сами...

Я й сам не хотів іти, а потім стрічаю випадково одного хлопця,—говоре,—іди сядь хоч ти в партері,—а то порожньо“. Я й пішов

Треба ж підтримати...

Захожу, сижу одну—две—три хвилини,—коли прибігає зав. театром, захекався, зблід, очі перелякані, волосся стовбуrom стало, голова безпорадно хитається...

— „Лібо—аншлаг*!...“—говоре. Кажемо:

„Заспокойтесь, не волнуйтесь, це так рідко

буває... Якось пройде...“

І пройшло. Народу новно,—і все таки пройшло...

Через те я й говорю, що можете не приходити. Будь ласка!..

Андрій Шпичка.

*) Аншлаг—це тоді, коли афиши обривають з пересердя, бо квитків не хватило на „Пле-байку“.

КНИГОПИС.

„Плужанин”, орган ЦК харківської філії спілки селянських письменників. „Плуг” ч. 4, жовтень 1925 р., ст. 48, ц. 30 коп.

Журнал розпочинає С. Пиличенко своєю статтею „Від агітації до пропаганди”, у якій він доходить кінця всіх тих „подій”, що скінчилися в се літо. В статті відзначено такі моменти: 1) ніякої кризи рев. літератури немає; 2) виступ М. Хвильового—здорова реакція на повільний розвиток нового мистецтва і на внутрішні хвиби рев. організацій, що обернулася в свою антитезу... стала актом безперечно походу ворожого цілі (револт. В. Ч.), літературі (це останнє з призиду слів, що їх був кинув М. Хвильовий „макулатура”, „графоманство”); 3) дезорганізувати плуж. лав не вдалося; 4) але слід ліквідувати плуж. лав не письменність, і 5) гасло: укр. федерація рад письменників, що до складу її має увійти навіть Київська „Ланка”. Стаття, отже, дуже змістовна, тверда стаття. І з тим, що вона стверджує, можна цілком погодитись. Еге-ж, ніякої кризи рев. літератури немає, а те, що було постало у вигляді організаційних розбіжностей поміж „Плугом” та „Гартом” виглядає нині, як нісверзна суперечка,—адже „Плуг” та „Гарт” ідеологічно однакові й даремно вони один одному чіпляли то гріхи „попутництва”, то „просвітністю”... І те, що дезорганізувати плуж. лав не вдалось, найкраще свідчить за те, що є цілкі зірт молодої літератури: із кризи не виходять організованими лавами...

В розділі „теорія літтехника” дано статтю В. Атаманюка про збирання матеріалів до твору. Автор подає „творчу” техніку М. Коцюбинського, згадує Гоголя, Хвильового, Тичину, Пильняка та й на тій підставі описує „мастерню” митця слова і робить висновки: дає поради молодим письменникам, „молодій молоді”, що тепер за неї так широко дбають усі. Але чи не завадто вже „механізус” він (В. Атаманюк) творчий процес. Бо проголошує, що „треба тільки зафіксувати цікаве”... Наводить слова В. Якубського з його книжкою „Соц. метод у письменстві”: „Вигадувати сюжети письменників не треба”... „Шукати сюжети не доводиться: доволі його вибрати”.. А хіба П. Лісовий, що друкував своє „сільське” в „Вісічах”, а тепер О. Ясний свої „підорожжя” (та й інші).—не спостері альбо хіба вони, не записують? Коли висловиши сумнів з приводу їхніх писаннів, вони нам документально доведуть, що це на власні очі бачили, на власні вуха чули. А хто ж скаже що така фіксація життєвих фактів є мистецький утвір. І твір—фантазія „Аеліта” чи що дужче переконує, аніж твори названих товаришів...

Треба було ширше охопити оту т. зв. „психологію творчості”,—а то враження таке, що „блок-нот” є єдиний у своїм роді, „універсальні ліки”...

Митцеві треба до спостереження ще й трохи фантазії творчої, він може вигадувати сюжети. Во ю треба розуміти слова т. Луначарського, що, мовляв: „сладостная ложь-вранье есть есть. всущности, художественная литература” Соц.

основи мистецтва „Новая Москва” 1925 р.)? Через оце саме й список порад, що їх подає вкінці своєї статті т. Атаманюк якось не задовольняє...

Стаття І. Сенченко (ст. 8) трактує про форму й зміст. Враження таке (від Атаманюкової й від Сенченкової ст. ст.):

Казав мені бакаляр вимовити: аз, аз,

А як же я не вимовив, він пошиці, раз раз...

Дискусія, життя показало, що треба країні дослідження попередньої культури засвоїти і от передові плужанські сили взялись піклуватися про „молодь”. В гарній приступній формі викладає Сенченко елементи формалізму (опозиція науки О. О. Потебні. От тільки наприкінці т. Сенченко невдало „теоретизув і не спромігся об'єктивувати плуг”. Примат змісту над формою.

Цими трьома статтями вичерпується серіозний зміст журналу, бо „літпрактика” в цьому числі показує з найгіршого боку плуж. творчість. І навіщо було містити отакі слабі речі як ото новелі В. Нефеліна? Там такі „жахи” змальовано! Правда поезії О. Лана хороши відчать за те, що він виписується на добреого стиліста.. Дм. Загул спеціалізується на гімнах (гімн-прокламація). Тільки чого „гремі”, а не „гримі”?

В журналі є розділи: організація літруху, теорія літтехника, літпрактика, ваша дискусія, наш побут, хроніка, критика й бібліографія, поштова скринька. Розплановано отже матеріал дрібно, розгорощено.. Хіба б не можна було притратити „нашу дискусію“ пряміше до „орг. літруху“. Це дало б один чималий розділ—центральний, провідний, і була б спроможність містити солідніші статті, а на це як раз і вказує відповідна резолюція 2-го Всеукраїнського з’їзду „Плугу“. Не було б такої рябизни, а то теперішній дрібний матеріал спровокає враження випадковості. Особливо „рябіс“ хроніка; це доводиться говорити з тим розумінням, що подано в хроніці, цього числа матеріал не так уже й цінний не новий то-що. Може краще було б замісце давати „плужани за роботою“ друкувати звідомлення філій, із зазначенням роботи кожного члена...

В журналі є малюнки, з між них три роботи члена Катеринославського образотворчого „Плугу” т. Різника. Окладинка чепурна.. Молоді, що на неї він і розрахований, конче треба його придбати.

В Ч-я.

„Архівна справа”. Вид. I Харків 1925 р. I—III 176 ст.

Здається ні одна з наукових дисциплін не бідна остильки літературою, як наука, що має на меті вивчення архівної справи та архівних відомостей.

Дуже мало розроблена, вона ще в дореволюційні часи не відріжнялась великою кількістю літератури і такою лишилася і в наші дні.

Цю хібу й хоче виправити Українське Центральне Архівне Управління. Воно розпочало видання спеціального часопису „Архівна справа“, що присвячується виключно питанням „архівознавства“. Перша книжка

аєопису цими днями вже вийшла. Як що удили по змісту, то Укрцентрархів виступає, в розпочатому їм виданні, широким програмом: книжка охоплює всі біки архівної справи, з її георетичного, практичного, історичного та критико-бібліографичного боку. Відповідно цьому і весь зміст її поділяється на чотири виділі: архівознавство, історія та діяльність архівних установ на Україні, архівна хроніка і критико-бібліографичний відділ.

В відділі архівознавства найбільшу цікавість викликає перша стаття, присвячена теорії архівознавства,—це „Ескізы из спытъ по архивному строительству“ проф. В. Верегенікова.

Як практичні вказівки по часті класифікації та опису архівів, в тому ж відділі О. Водолажченко помістила перекладену нею статтю кращих європейських архівістів Мюлера, Фейта і Фруена під заголовком „Руководство по классификации и описи архивов“, пояснюючи її своїми коментарями, а академік Д. Багалій та В. Барвінський, в звязку з концентрацією на Україні архівів, надрукували статтю про українські архівні фонди в межах РСФРР.

Більш поширенним відділом „Архівної справи“ з'являється другий, присвячений історії і діяльності архівних установ на Україні. Тут міститься ціла низка нарисів по історії архівної справи на Україні і діяльності Укрцентрархіву за 1924 р.: по історії Всеукр. Архівної Комісії; сучасного стану Київського архіву стародавніх актів і центральних історичних архівів в Харкові та Київі. Всі зазначені статті, не дивлячись на свої спеціальні завдання, загалом мають перед нами досить повну картину стану архівної справи на Україні, як в минулі ліхоліття горожанської війни, коли під впливом частої зміни влад, бандитізму, наперового голоду і тривожних евакуацій безоглядно роється і гинуло народне документальне майно, так і сучасний її стан в досить налагодженим апаратом і діяльністю українських архівних органів.

У хроніці відзначено дві головніші події

Книжки та журнали

М. Ірчан. „Фільми революції“, нариси й новелі. Видавництво „Культура“, Нью-Йорк—Берлін 1923 р.

М. Ірчан. „Дванайцять“ драма в 5-х діях з життя повстанчої ватаги в Східній Галичині. Видання „Українських Робітничих Вістей“. Вінніпег—Канада 1923 р. Ціна 50 центів.

М. Ірчан. „Безробітні“ драма в 3-х діях. Видавництво „Пролеткульт“ Вінніпег—Канада 1923 р. Ціна 50 центів.

М. Ірчан. „Трагедія Першого Травня“. Сповінні з горожанської війни на Україні. (Частини перша). Видавництво „Молот“. Нью-Йорк 1923 р. Ціна 50 центів.

М. Ірчан. „Карпатська ніч“. Оповідання. Робітничо-фармерське видавниче Т-во. Вінніпег—Канада 1924 р. Ціна 50 центів.

Н. Сауер. „Ціна крові“ повість. Переклав М. Ірчан. Видання Робітничо-Фармерського

в архівному будівництві—це з'єднання архівних працьовників в Харкові, в грудні минулого року і в Москві—в березні біжучого року, а т. Тетін помістив статтю про значення і завдання архівної справи на Україні.

Книжка викладена популярною мовою і має ілюстрації. Коштуб 2 карбованці—ціна не дуже дорога, беручи на увагу її розмір—179 стор. і стислий лінук.

В. Г.

М. Ірчан. „Бунтар, драма в 3 д., з життя галицького пролетаріату. З біографичними нарисами В. Атаманюка. Київ. Друге видання ст. 50, ціна 25 к.

Мирослав Ірчан, молодий пролет. письменник Західн. України вийшов на ниву української пролетарської літератури ще в 1914 року. На цьому полі він проробив чималу роботу, на вільому працю й досі, серед українського робітництва в Канаді.

В творчості Ірчана кидачеться в вічі перш за все ширя любов до пригноблених широких мас трудящих. Нині Ірчан реаліст, правда, з деякими ознаками романтизму, навіть символізму, які ще й досі не вивітрились в його творчості й часами пробиваються наверх.

П'еса „Бунтар“ відбиває на собі всі згадані вище риси Ірчанової письменницької манери. В ній мається боротьба галицького робітництва за своє визволення в 1920 році, коли устої Польщі, були глибоко захитані нереможної ходою Червоної армії. Чіткими рисами маєють Ірчан поглиблена революційного руху серед робітників галицьких, сутички на цім шляху з соціал зрадниками і, нарешті, саму відважну боротьбу. І хоча письменник не зміг уникнути й тут ознак романтизму, приспівати мало ймовірні стосунки, фабрикантові дочки з комуністом, а тим чace, „бичуючі промови“ в усті цієї дочки,—п'еса „Бунтар“ має велику ціну. Поки що це єдиний драматичний твір, що мистецьки освітлює боротьбу галицького пролетаріату в шляхтою. Написано п'есу легко, просто, до вистави вона теж дуже легка, а тому (зара з особливо, в дні страшного терору шляхти) п'еса ця дуже бажана й потрібна.

В. О.

надіслані до редакції.

Видавничого Т-ва, Вінніпег—Канада 1925 р. Ціна 25 центів.

М. Ірчан. „Родина щіткарів“ драма на 4 дії (друге видання). Вінніпег—Канада 1925 р. Ціна 25 центів.

Журнали.

„Червона Преса“ орган відділу друку ЦК КП(б)У Ч. 1 і 2. за жовтень і листопад 1925 р. Ціна 60 к. кожного числа.

„Шлях до здоров'я“ журнал Наркомздоровля УСРР Ч. 1 і Ч. 2. 1925 р. Ціна одного числа 20 коп.

„Життя й революція“, щомісячний журнал громадського життя, літератури й науки. Ч. 9 Кіїв, 1925 р.

„Плуг“ орган ЦК спілки селянських письменників „Плуг“ Ч. 4.

„Музика“ місячник музичної культури Ч. 7—8. Кіїв 1925 р. Ціна 50 к.

„Чорвоний шлях“ Ч. 9. Ціна 1 карб. 50 коп.

ВСЯЧИНА.

Кораблі, що не тонуть.

Всі більш чи менш значні сучасні кораблі мають, як відомо, переборки, що поділяють середину корабля на цілу низку ізольованих один від другого відділів, і не дозволяють воді, на випадок катастрофи, пройти в середину корабля: якщо один відділ сповниться водою, корабль будуть підтримувати на поверхні води останні відділи. Це зменшує небезпеку, але не усуває її цілком. Тому велику вагу має винахід фізика Адама Фемістокла Дреколаса, що зовсім відкидає для кораблів небезпеку потонуття.

Винахід цей уявляє собою невеличкі резервуари повітря, що закріплені до стелі кают і з внутрішнього боку палуби. Резервуари ці складаються з високих ціліндрових частин, що входять одна в одну, складаються телескопично і займають у нормальному стані зовсім небагато місця. На випадок небезпеки, вони автоматично розсувануться, наповнюються повітрям, обергаючись таким чином в поилочки, що підтримують корабель над рівнем води. Дреколасом пророблено було до 700 дослідів з моделлю такого корабля, що не може потонути. І ці досліди показали, що коли навіть увесь корпус корабля сповниться водою, то і тоді він не втопне, і пасажири можуть спокійно чекати на допомогу. На випадок пожежі, це приладдя може служити вогнегасителем. Велике значення воно також має і для військової флоти: воно дає можливість, шляхом регулювання кількості повітря в поилочках, змінювати висоту корабля над рівнем води і таким чином змінювати ціль для ворожої артилерії.

Пішки круг світа.

Італійський професор Сінатра відправився пішки в кругосвітню мандрівку.

Весь шлях, біля 36000 верстов, Сінатра гадає пройти за 8 років.

Міста під водою.

Капітан Каспійської торговельної флоти т. Алтаєв, по дорозі з Персії до Баку, змінив звичайний курс і поїхав вздовж Шихової коси.

За допомогою лота (мірила глибини води) він спостеріг дуже цікаве явище: глибина

моря безперестано змінялася, роблячи дуже різкі скоки.

Виявилось, що пароплав проходив по-над містом, інні похованому в глибинах Каспія. На порівнюючі мілких місцях було яскраво видно вулиці міста, азіатської архітектури.

Їх оповідають місцеві рибалки, підводні міста зустрічаються і по інших місцях Каспійського моря. В тиху, совішну годину можна бачити руїни міста, що знаходилося поблизу "банки" (кам'яна міль) Ігнатієва. Стародавня назва цього міста - **Харабашев**. На дні моря до наших днів залишився битий шлях, що починається біля Вакинської фортеці, потім під водою йде до Байтова рогу, знов виходить на поверхню в мілі і біля села Шихова зовн ховається на дні Каспійського моря.

В місцевих наукових колах думають, що міста опинилися на дні моря в наслідок величезного землетрусу декільки століть назад,

Знайдено доісторичне місто.

З Мексики поїдомляють, що коло Орізаби в штаті Веракруц, знайдено руїни величезного доісторичного міста. Місто покригає простір в 6 квадратових кілометрів і має 4 величезних піраміди. Все місто оточено фортецями. Розкопано сотні склепів та багато будинків з великими терасами. Великого значення надається пам'ятникам—стовпам, на яких зроблено написи примітивним письмом.

Аероліт в 5.000 пудів.

В північній Америці впав величезний аероліт (небесний камень), що важить біля 5.000 пудів. В складі аероліту є багато рідкісних металів, дрібненьких азмазів і платини. Аероліт купила одна велика металургічна фірма для розробки.

Трамвай без кондукторів.

В Нью-Йорку на трамваях немає вже кондукторів. При вході в вагон встановлені автомати, що видають пасажирам білети. Коли ж контроль найде в трамваю безбілетного пасажира, то накладає на його великий штраф.

Наше листування.

О. Чорнобривцеві. „Хустка“—це зовсім не гумореска, не піде.

А. Ключча, Київ. „Нотатки весни“—не оброблене.

С. Заворсклянському. „Після Жовтня“ не годиться.

Степанюкові. „У світ широкий“ не буле надруковано. Нахил поетичний у вас є, але вам треба писати простіше, уникаючи всіх слів вікому не зро умілих, крученіх.

В. Мисин. „За містом“ не піде.

О. Шпота Вірші не підуть.

Г. Не піде.

Лободянському. Ваші вірші і оповідання для журналу не підходять.

Сімандеву. „Зорю“ Ч 3 можна купити в книгарні „Рух“ (Харків). В нас не число вичерпане. Присилайте обіцяні матеріали.

П. Хоміківському. Ваші оповідання для журнала не годяться. Вам треба попрацювати над собою. Пишіть раніше до газет донеси та нариси.

А. Бушлі. „олоски“ не будуть надруковані. Надто кручене

Б. Сланському. „Отрижки старого“ не піде.

Шахматний відділ.

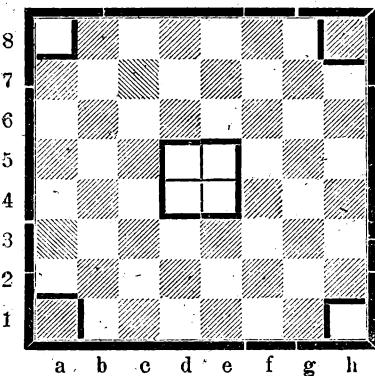
за редакцією Е. Ш. С.

Елементи шахматної гри.

Ознайомившись з правилами гри та ходом шахматних фігур, розглянемо уважніше, з чим нам доведеться мати справу.

Гра проводиться на дошці двома супротивниками, способом пересування шахматних фігур. Відціль ми весь наш виклад можемо поділити на три частини: **простір**,— себ-то дошка, **сили**—кількість фігур на дошці і **час** в який зроблено певну кількість ходів.

Почнем з першого. Що уявляє собою „простір“? Як ми вже знаємо, простір характеризується дошкою. Як же ми будемо визначати, хто з супротивників володіє простором. Для цього нам потрібно знати порівнячу силу окремих квадратів та ліній і ось тепер, коли ми поставили перед собою таке завдання, нам стає цілком ясним важливе значення так званого „осередку“ дошки. Осередок створюється чотирьма полями d4 і e5 з боку білих і d5 e5 з боку чорних.

Центр дошки й найслабші квадрати.

Той, хто володіє осередком, фактично є хвізяйном становища, бо неможливо провадити успішну та дужу атаку, не володіючи при- наймні двома з цих піль, а іноді й трьома.

Маневри на початку гри, часто мають своюєдиною метою—заволодіти осередком, що завжди забезпечує ініціативу. Починаючи з центрту в напрямку до периферії, поступово зменшується й досягає свого мінімума на крайніх полях a1, h1, a8 і h8.

Той же самий висновок можна зробить і що до ліній. Лінії поділяються на сторчові, що земні і діагональні (пересічні). Кожна з них має своє значення: сторчові лінії—наступу, поземні—пасивне, а пересічні—середнє між ними. Не всі лінії однієї категорії, мають однакову силу. Найбільш дужими поземними лініями є лінії d-i-e, поземними 4a та 5a, а пересічними лінії 1a—h8. Опанування цими лініями значно збільшує силу фігур, що розташовані на них. Звідциль ми можемо винести таке правило: **для того, щоб заволодіть простором і посилити свою позицію, необхідно ставити свої далекобійні фігури на найсильніші лінії.**

Переходимо далі до слідуючого елементу шахматної гри—часу. Час поділяє інші речі на початок, середину та кінець. Початок партії уявляє собою мобілізацію сил. Кожна з сторін намагається в найкоротчий час закінчити розвій своїх фігур, щоб то поставить їх на такі місця, де вони будуть панувати над можливо більшою кількістю піль, щоб-то це дає більш шансів зібрати на якомусь пункт дошки переважні бойові сили. Звідциль може на твердо засвоїти таке важливе правило: **доки розвій не закінчено, не слід ходити фігурами більш одного разу кожною**, якщо це необхідно для того, щоб придбать матеріальну перевагу, або для забезпечення собі волі руху. Середина гри уявляє собою безпосередні військові події, а кінець—досягнення вирішення способом реалізації здобутих переваг.

Про третій елемент шахматної гри, про сили—тісно звязані двома першими, ми поговоримо слідуючим разом.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ НА 1926-Й РІК ЖУРНАЛ

„ЗОРЯ“

На цілий рік журнал „ЗОРЯ“
коштує тільки 2 карбованці.

А разом з газетою „ЗІРКОЮ“ на рік коштує 4 карб.

Хто зараз передплатить «ЗОРЮ» на цілий
1926 рік, той одержить «ЗОРЮ» за грудень
цього року

— БЕЗПЛАТНО. —

ПЕРЕДПЛАТУ ШЛІТЬ ПО АДРЕСУ:

Катеринослав, контора редакції „ЗІРКА“ — „ЗОРЯ“.

ЖУРНАЛ

„ПЛУЖАНИН“

Видає в Харкові Центр. Комітет і Бюро Харківської
філії Спілки селянських письменників „ПЛУГ“

За редакцією:

С. Пилипенка, Ів. Сенченко, Мик. Биковця

Журнал з 1-го жовтня виходить регулярно, що місяця, книжками
в 48 стор., з фотографіями письменників, літер., подій і т. інш.

КОЖНОМУ початковому письменнику, сількорові, навчачі
тель мови, літератури, сельбудинкові, літгуртку,
хаті-читальні, школі, педагогікуму, Інституту Народньої
Освіти клубу.

Журнал „Плужанин“ привнесе допомогу, дасть
нову, нову інформацію про літературно-мистецьке життя, навчить країце писати
художні твори, розповість про Спілку селянських письменників „Плуг“.

Кожне число коштує 30 коп. з пересилкою.

З початку року вийшло з друку 4 книжки, нині здано в друк 4. 5.
Передплата з 1-го числа до кінця року. (6 книжок) — 1 карб. 50 к.

Адреса редакції

Харків, Пушкінська 24, ред. журналу „Плужанин“.

„БУНТАРИ“

Вийшли з друку
ново книжка М. Грушко

Драма на 3 дії в жанрі галицького пролетаріату.
(Друге видання зі статтєю В. Атаманюка.
Ціна книжки 25 коп. Продается по всіх книгарнях.)